

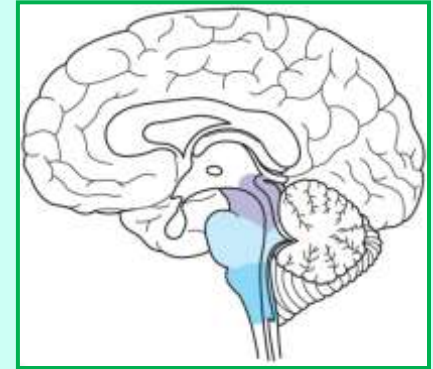
**Buněčné a molekulární
mechanismy paměti**

Vyšší kognitivní funkce

.....

Mozkový kmen

- **prodloužená mícha, most a střední mozek**

Funkce: *koordinace a přenos informace mezi mozkovými centry*

Prodloužená mícha

- *centra kontrolující různé funkce (dýchání, polykání, trávení, zvracení, kardiovaskulární aktivita)*

Most

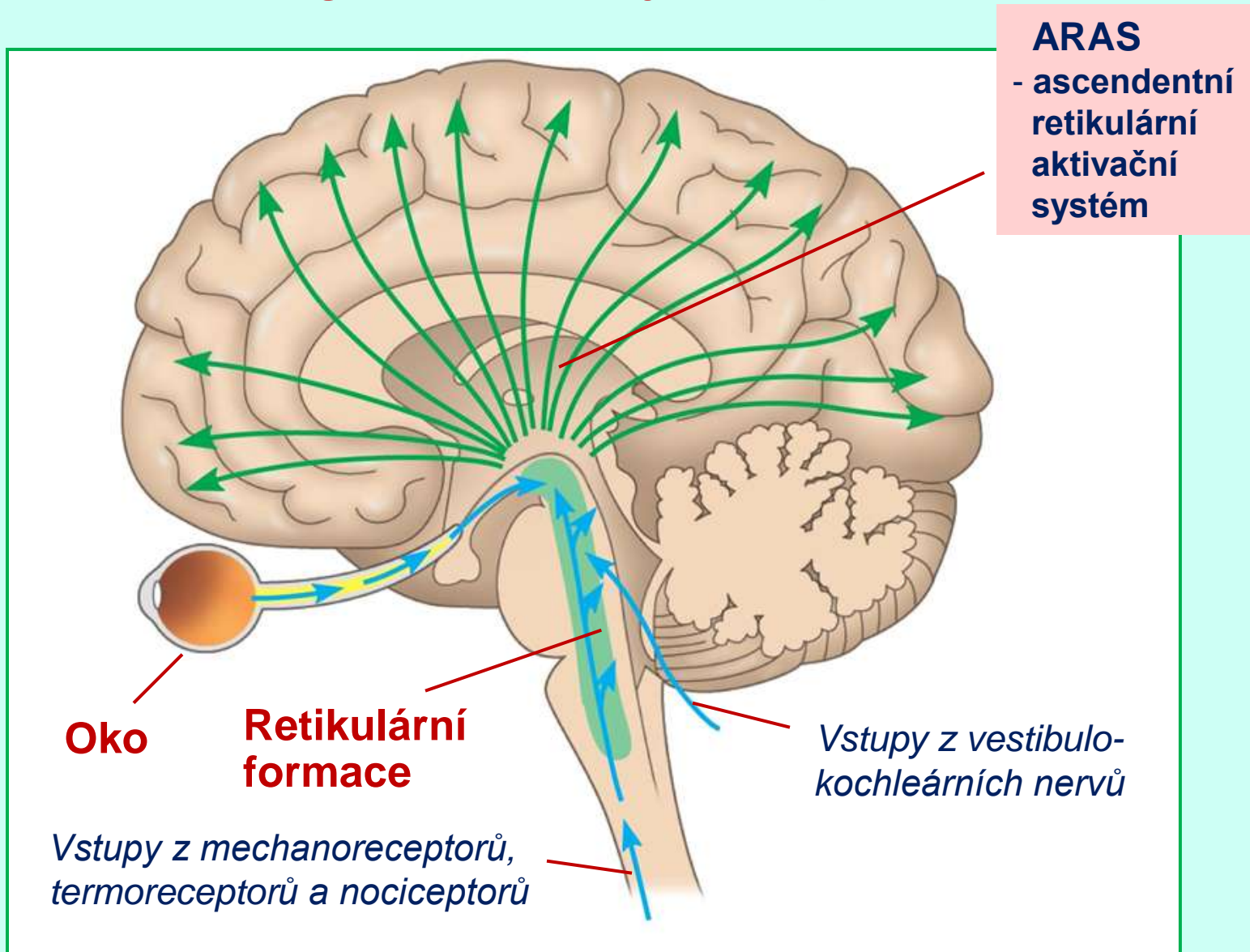
- *regulace dýchacích center v prodloužené míše*

Střední mozek

- *centra pro příjem a integraci sensorických informací*

Retikulární formace

➤ integrace senzorických vstupů

Bdělost a spánek

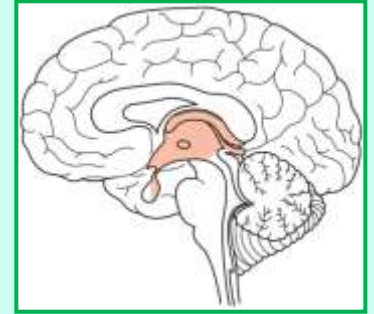
Kontrola bdělosti a spánku – mozkový kmen a mozek

Retikulární formace (difúzní síť neuronů v kůře mozkového kmene)

- *integrace senzorických vstupů ze všech smyslových orgánů a vzestupných míšních drah, z bazálních ganglií*
- *výstupy do míchy a také do mozkové kůry (přes nespecifická jádra talamu a talamokortikální dráhy), do limbického systému a do hypotalamu*
  - **regulace množství a typu informace, která dosahuje mozkovou kůru (... ARAS) → vliv na úroveň vědomí a stupeň bdělosti**

Melatonin – *klíčová role ve spánkových cyklech*

Mezimozek

➤ epithalamus, thalamus a hypothalamus

Epithalamus

- *epifýza (noradrenain, serotonin → melatonin),
jádra habenuly (cholinerní a katecholaminerní mechanismy)*

Talamus

- *hlavní centrum vstupu senzorických informací do mozku
a výstupu motorických informací z mozku*

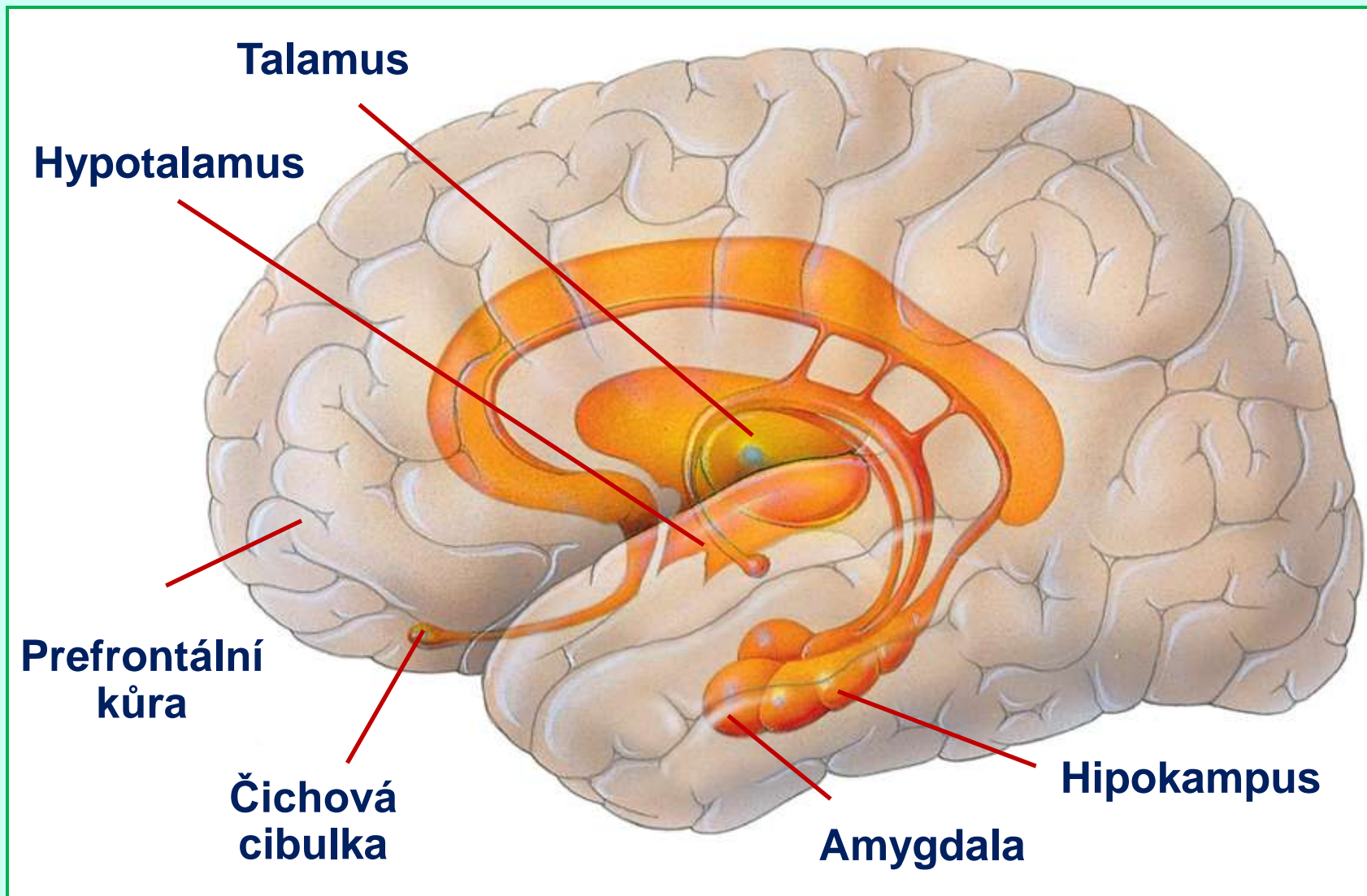
Hypotalamus

- *regulace homeostázy a chování důležitého pro přežití
(příjem potravy, boj, útěk, reprodukce)*

Limbecký systém

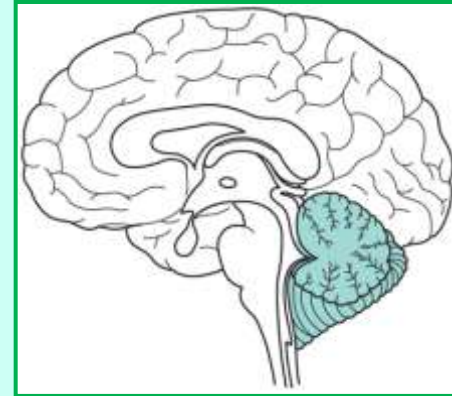
- pohnutky, motivace, emoce

➤ řízení vrozeného a získaného chování

Mozeček

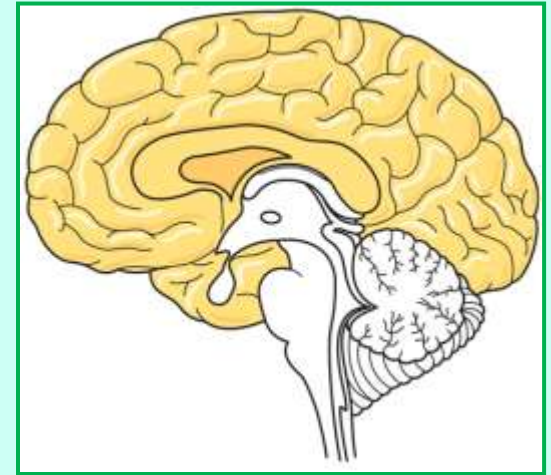
➤ řídicí centrum hybnosti

- *plánování, provádění a kontrola pohybů*
- *zabezpečování udržování rovnováhy*
- *regulace svalového tonu*
- *učení a pamatování motorických dovedností*
- *další vyšší výkony mozku (např. pozornost)*

Koncový mozek

- vědomé vnímání, plánování a jednání, cílená motorika
  - *lateralizace kortikálních funkcí*

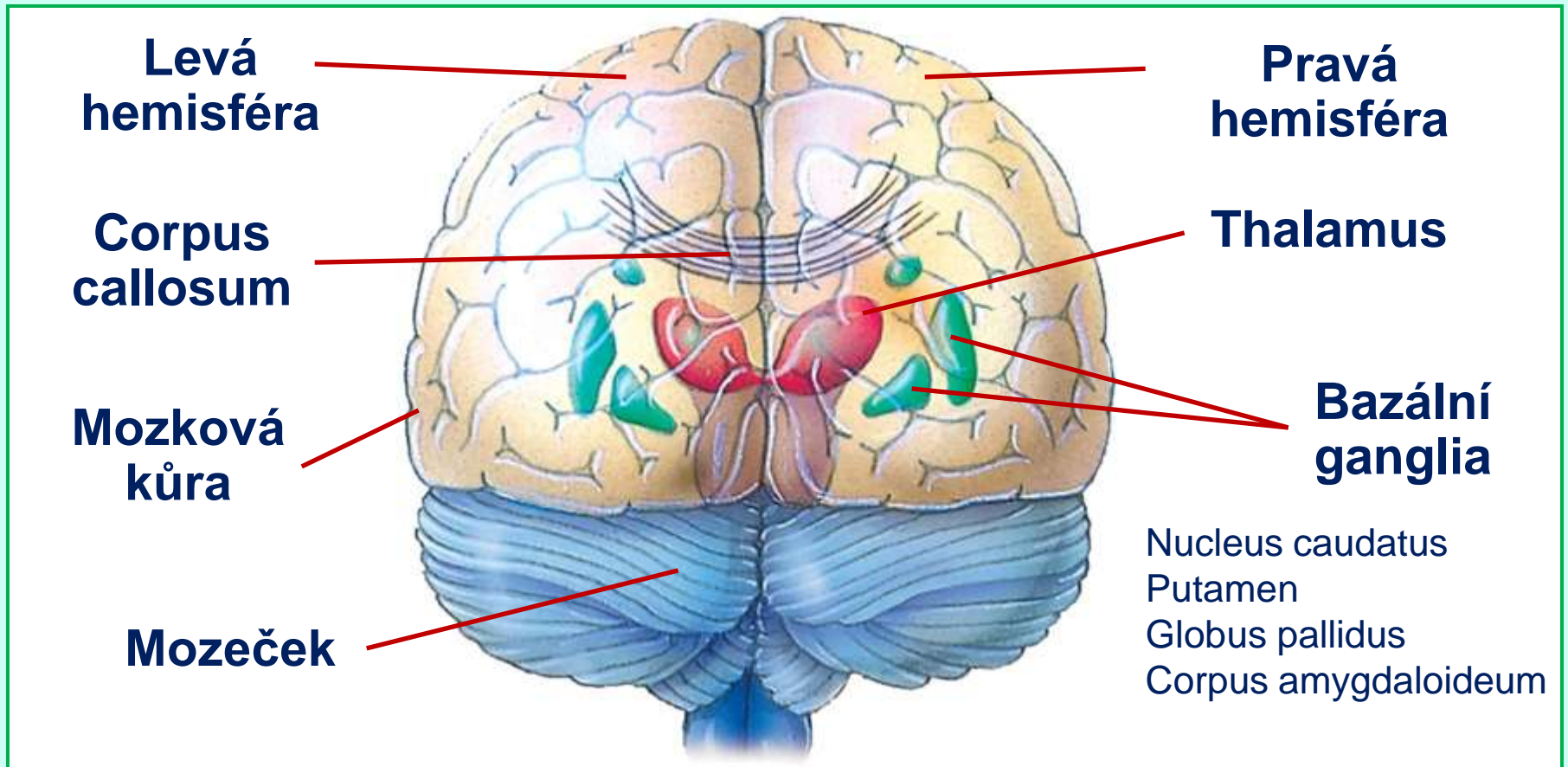
Levá hemisféra – *verbální úlohy, jazyk, matematika, logika, zpracování sériových sekvencí*

Pravá hemisféra – *analytické a prostorové úlohy, rozpoznávání vzorů/struktur, neverbální myšlení, emocionální zpracování informace*

Vědomí – *emergentní vlastnost mozku založená na aktivitě mnoha oblastí mozkové kůry*

Mozková kůra

Mozkové hemisféry: *mozková kůra (šedá hmota) překrývající bílou hmotu, bazální jádra*

Mozková kůra u lidí ➤ *největší a nejkompexnější část mozku*

Bazální jádra – *důležitá centra pro plánování a učení pohybových sekvencí*

Corpus callosum (silný svazek axonů) – *komunikace mezi pravou a levou hemisférou*

Zpracování informace v mozkové kůře

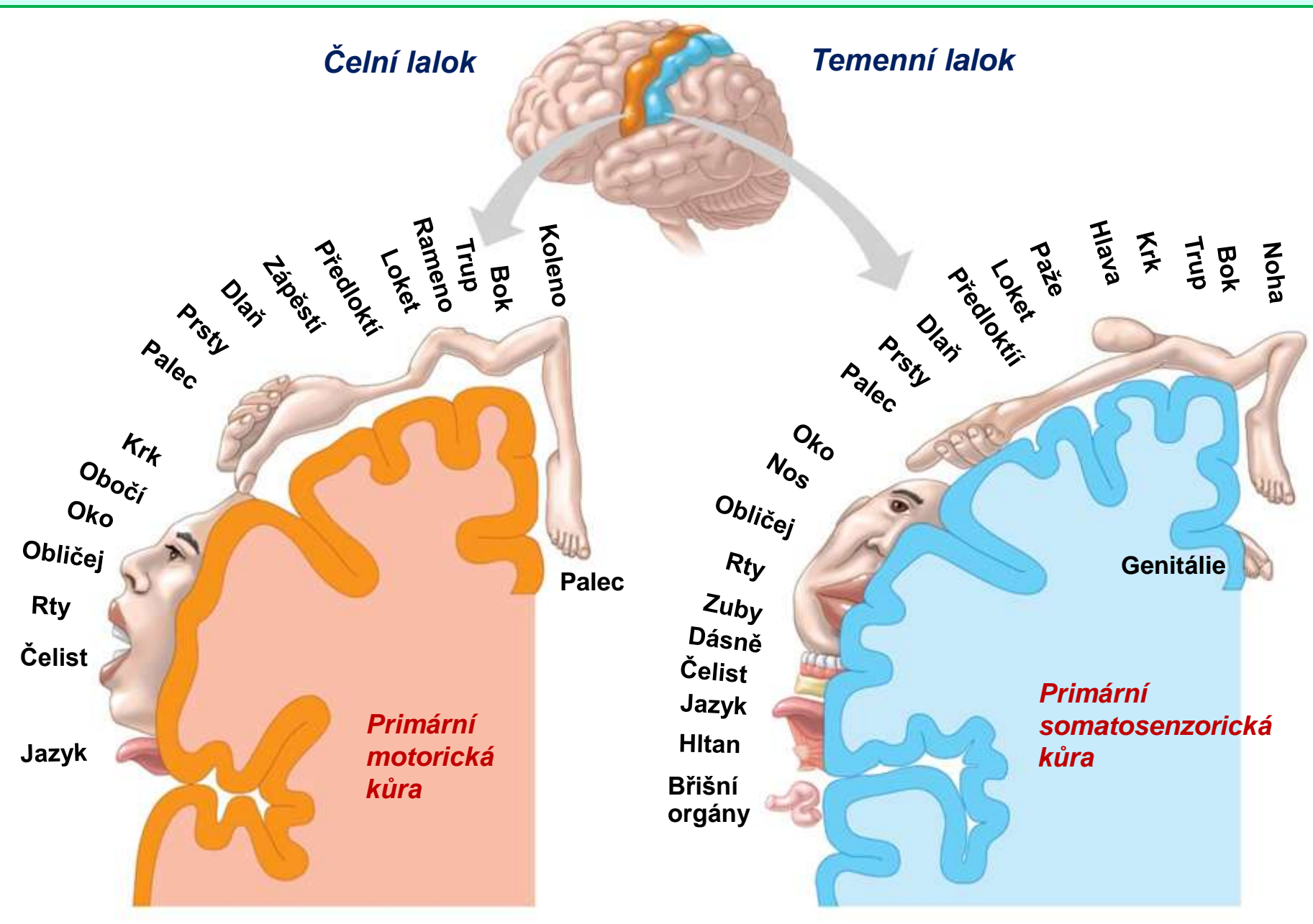
➤ *mozková kůra kontroluje záměrný pohyb a kognitivní funkce*

- příjem vstupů ze smyslových orgánů a somatosenzorických receptorů

- specifické typy sensorických podnětů/informací vstupují do primárních sensorických oblastí mozkové kůry
  - zpracování podnětů a integrace informací z odlišných sensorických oblastí

Neurony v oblasti somatosenzorické a motorické mozkové kůry jsou distribuovány podle částí těla, které vytvářejí sensorické podněty nebo přijímají motorické impulsy.

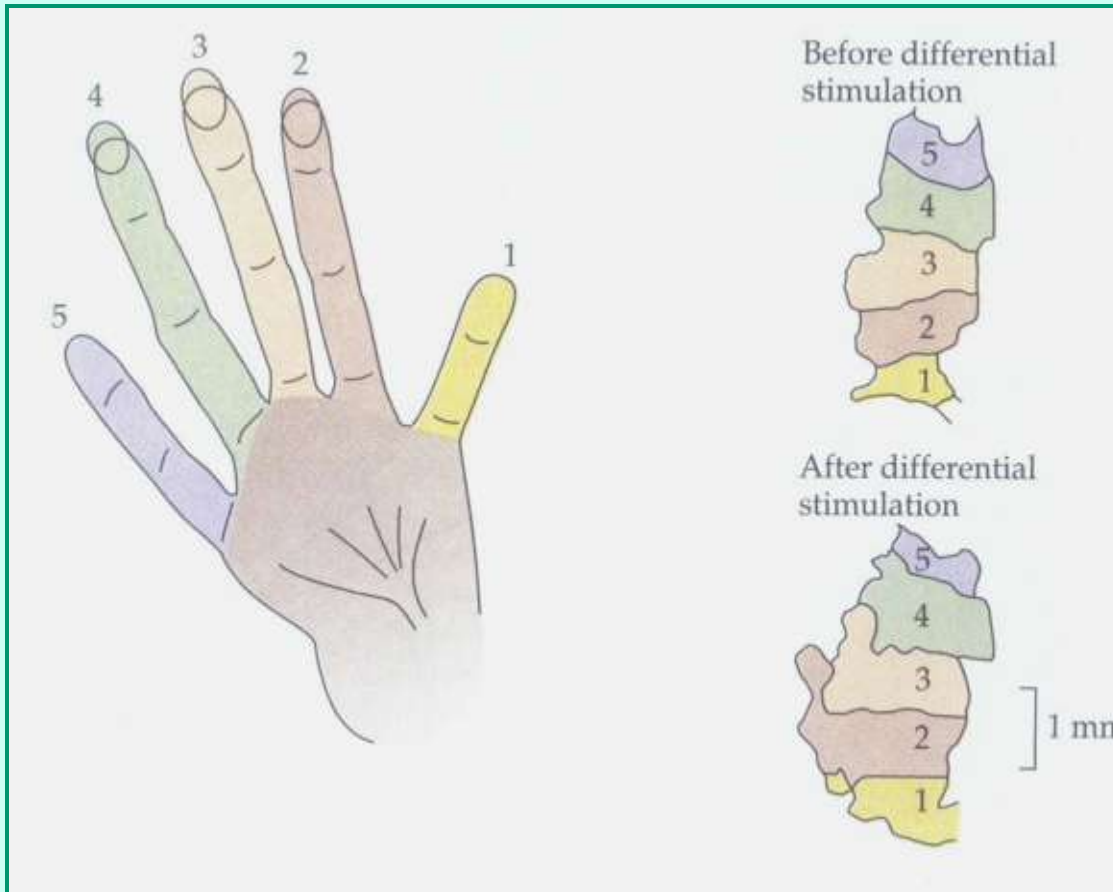
Somatosenzorická a motorická mozková kůra

Vlastnosti kortikálních map

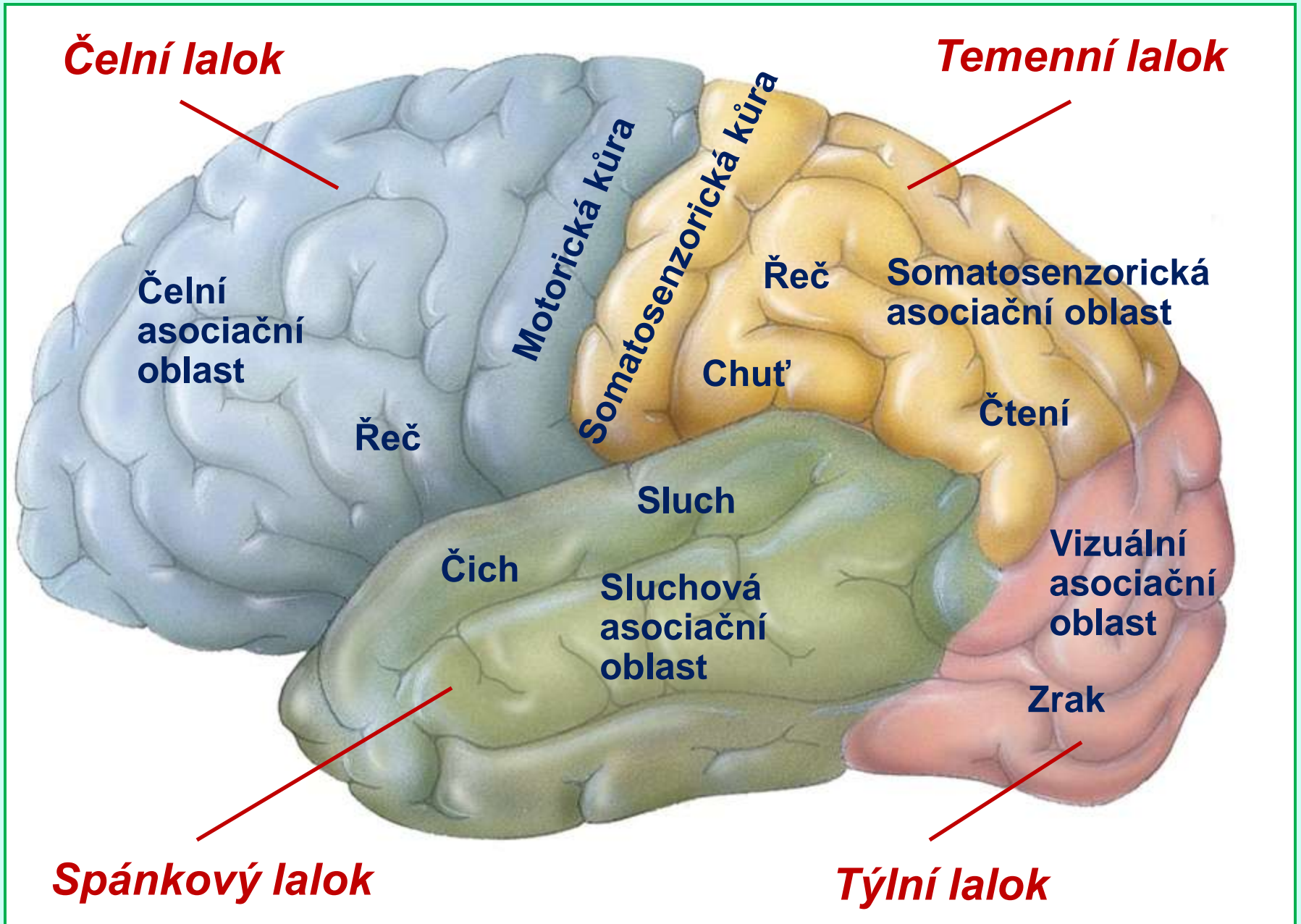
- ♦ **Topografické uspořádání**
  - sousední body na periférii jsou reprezentovány sousedními kortikálními neurony
- ♦ **Mnohočetné reprezentace**
  - stejný soubor senzoričkových nebo motorických informací jsou reprezentovány opakovaně několika kortikálními oblastmi
- ♦ **Zdeformované mapování**
  - periferní body, které vyžadovaly větší prostorové rozlišení, jsou reprezentovány disproporcionálními kortikálními oblastmi (větší počet kortikálních neuronů)

Funkční expanze kortikální reprezentace opakovaným používáním

- Opice byly trénované v úlohách vyžadujících používání prstů 2, 3 a 4
- výsledek:
expanze kortikálních reprezentací těchto 4 prstů po několika měsících

Mozková kůra

Jazyk a řeč

Brocovo centrum (v čelním laloku) – aktivní při generování řeči

Wernickeovo centrum (ve spánkovém laloku) – aktivní při poslechu řeči

**Mapování
jazykových
oblastí
v mozkové kůře**

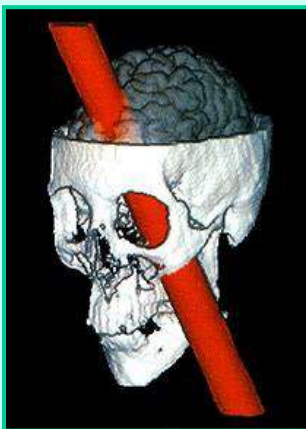

Prefrontální mozková kůra

– klíčová role při vědomé kontrole chování

Případ Phinease Cage

- v důsledku poranění – *léze v oblastech orbitálního a anteriorního mediálního prefrontálního kortexu*
  - *degradace sociálního chování, ztráta schopnosti řídit své chování v souladu s dlouhodobými cíly*

Egas Moniz

*- zakladatel moderní psychochirurgie
(1935 – první lobotomie)*

Pracovní paměť

- exekutivní funkce mozku závisí na **pracovní paměti** – krátkodobém kapacitně omezeném zprostředkovateli, který udržuje reprezentaci sensorických informací

- umožňuje integraci a manipulaci informací za účelem vedení myšlení, emocí a chování

... studium na zvířatech i lidech

Vyšší kognitivní funkce a kontrola chování

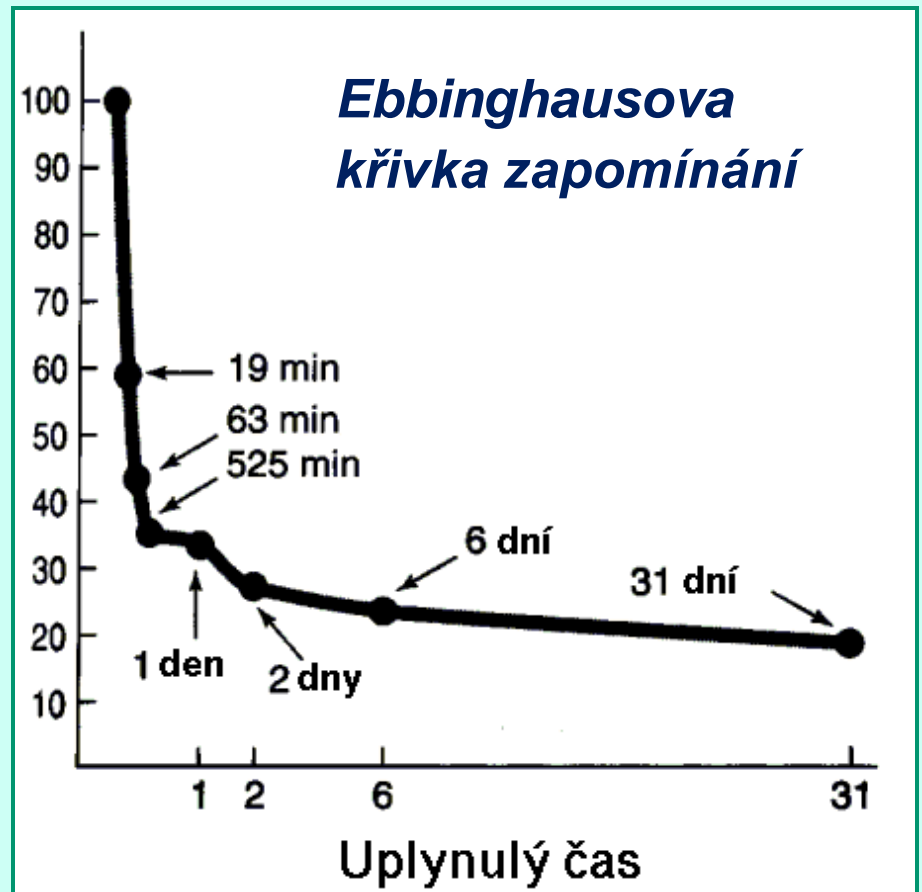
Prefrontální mozková kůra – exekutivní funkce, kontrola chování

- ***Dorsolaterální prefrontální kortex***
  - přiřazování senzorických vstupů k plánovaným motorickým odpovědím
- ***Anteriorní cingulate kortex***
  - procesy správného rozhodování (Stroop test)
- ***Mediální prefrontální kortex***
  - dohlížecí funkce pozornosti (akce a výsledek), flexibilita chování (změny strategií)
- ***Ventromediální prefrontální kortex***
  - sociální orientování (empatie)
- ***Orbitální prefrontální kortex***
  - sociální rozhodování, reprezentace hodnot přiřazených k různým zkušenostem

Zapamatování, pamatování a zapomínání

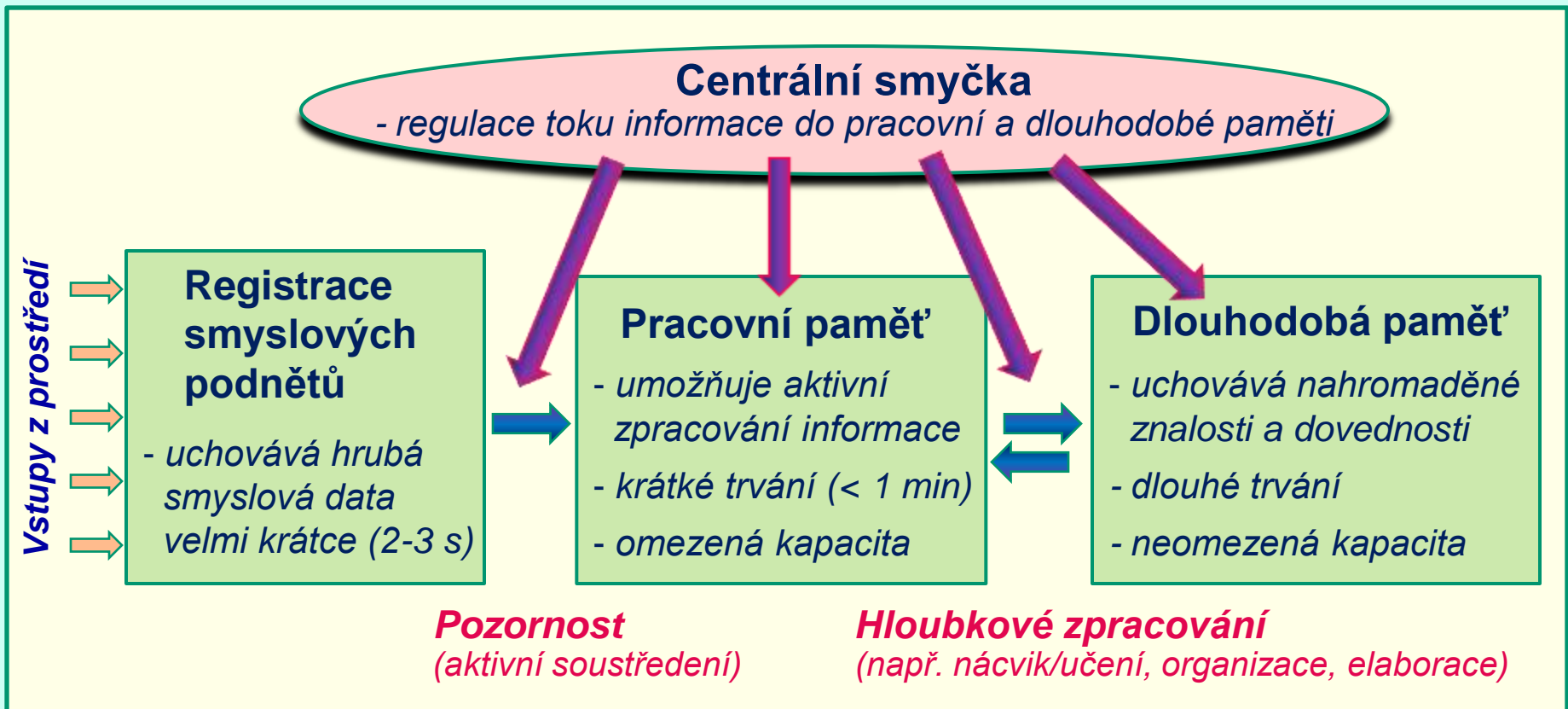
Etapy paměti

- zapamatování (vštípení)
- uchování v paměti – časový úsek od zapamatování po vybavení
- vybavení – reprodukce, vzpomínání, znovupoznání

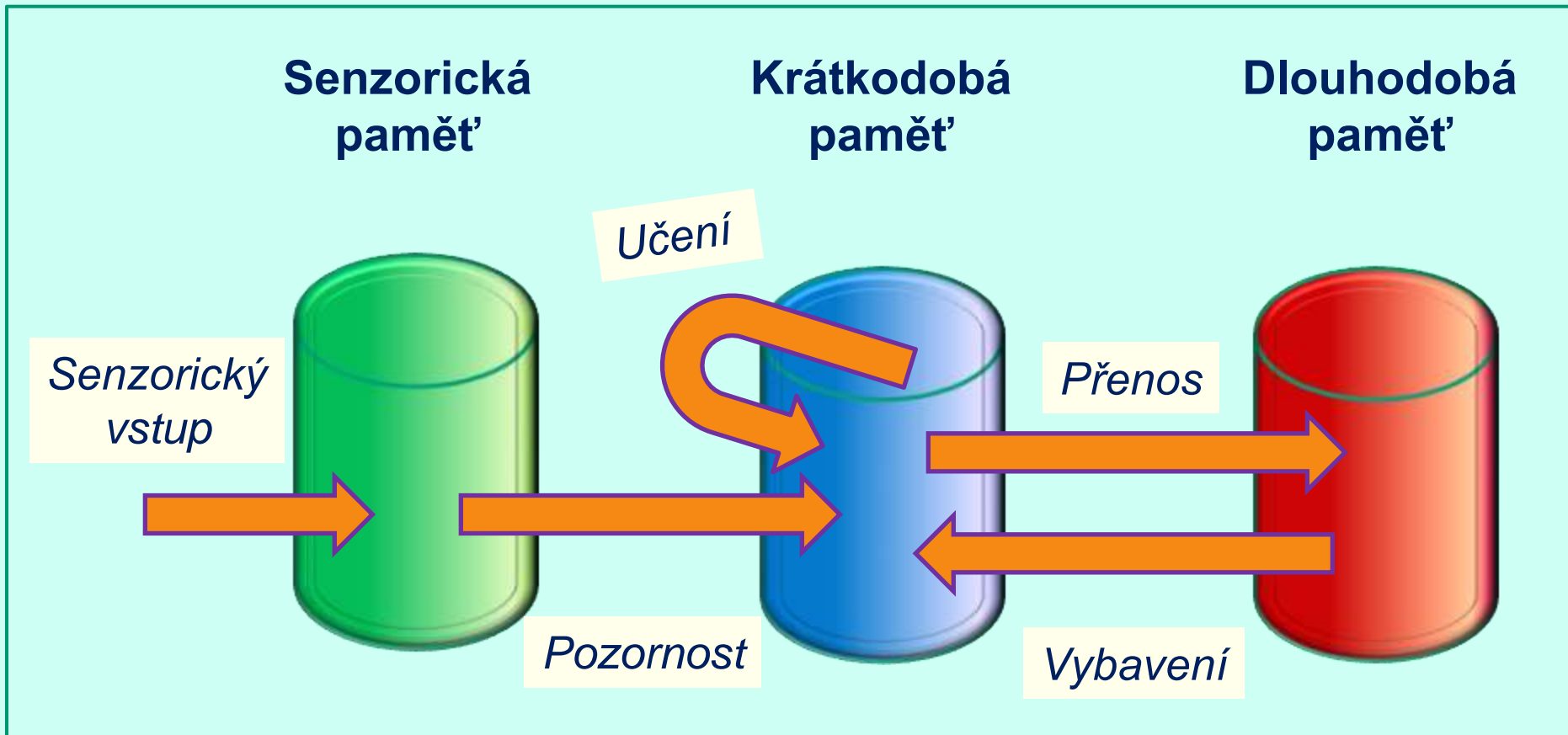
Co je paměť?

Model lidského systému zpracovávajícího informace

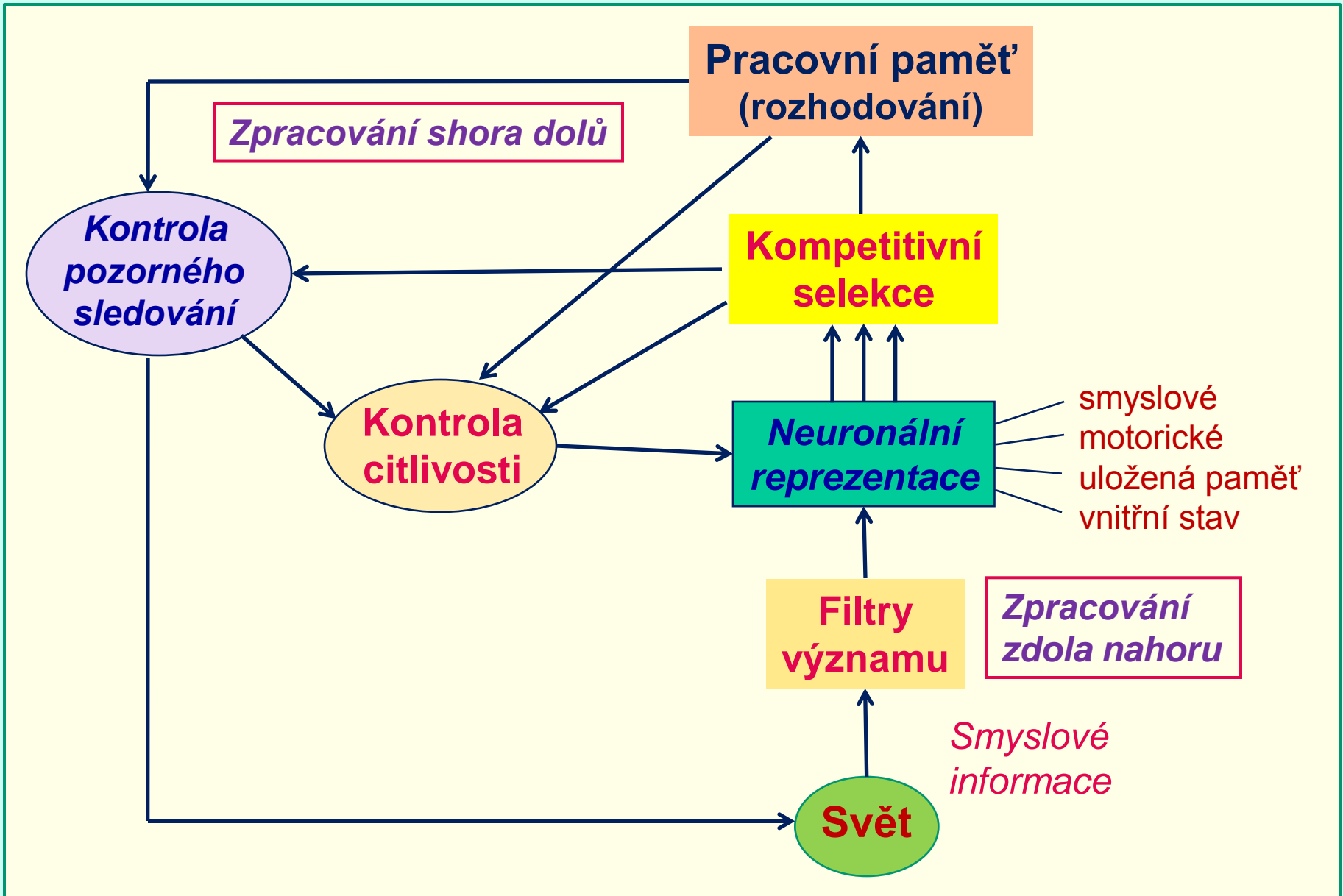
Atkinsonova a Shiffrinova teorie paměti

(“ The multi-store model“)

- **krátkodobá (STM) a dlouhodobá (LTM) paměť jsou fyzicky odlišné systémy**

Pozornost

Pozornost závisí na senzorigickém hradlování (sensory gating)

- pokles odpovědi zahrnuje buněčný mechanismus typu binárního spínače
  - synapse jsou přepínány mezi aktivními a klidovými stavy
- synapse jsou vypnuty (nebo udržovány zapnuté) jako výsledek minimální aktivity senzorigických neuronů (v závislosti na charakteru el. výbojů)
  - determinováno hlavně podstatou podnětu, méně zkušeností (význam podnětu důležitější než jeho známost)
- významné, supranadprahové podněty zcela zabraňují synaptickému zeslabení a silně redukují pokles behaviorální odpovědi

Yerkesův-Dodsonův princip

Hyperaktivita spojená s poruchou pozornosti

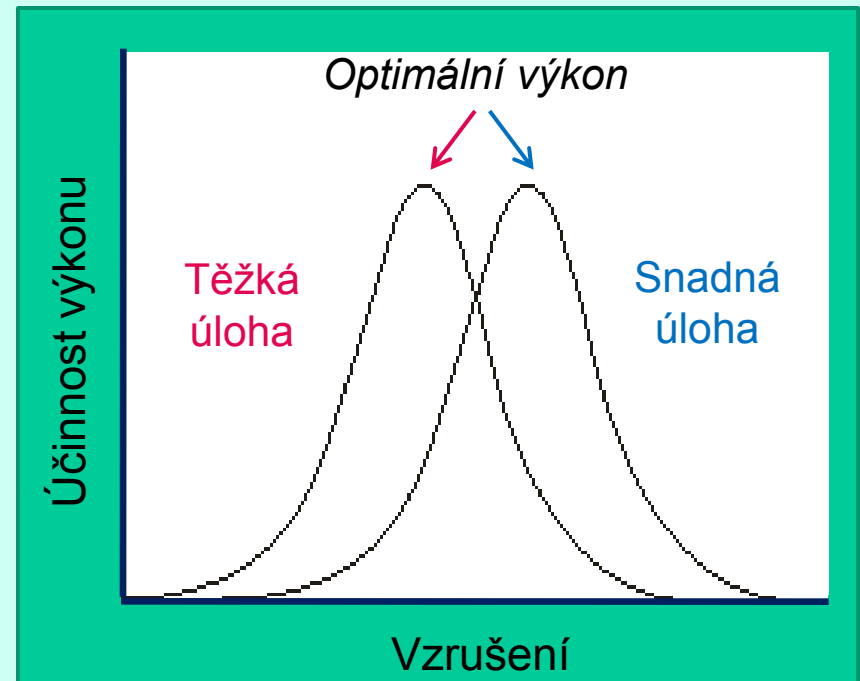
- nepozornost, impulzivnost, hyperaktivita
- riziko abusu a nehod, deprese, úzkost, chování

Obscesivní kompulzivní porucha

- dotěrné, nechtěné myšlenky
- ritualizované chování k neutralizaci úzkosti a negativních myšlenek
- často deprese

Tourettův syndrom

- motorické a fonetické tiky (náhlé navyklé pohyby a vokalizace)

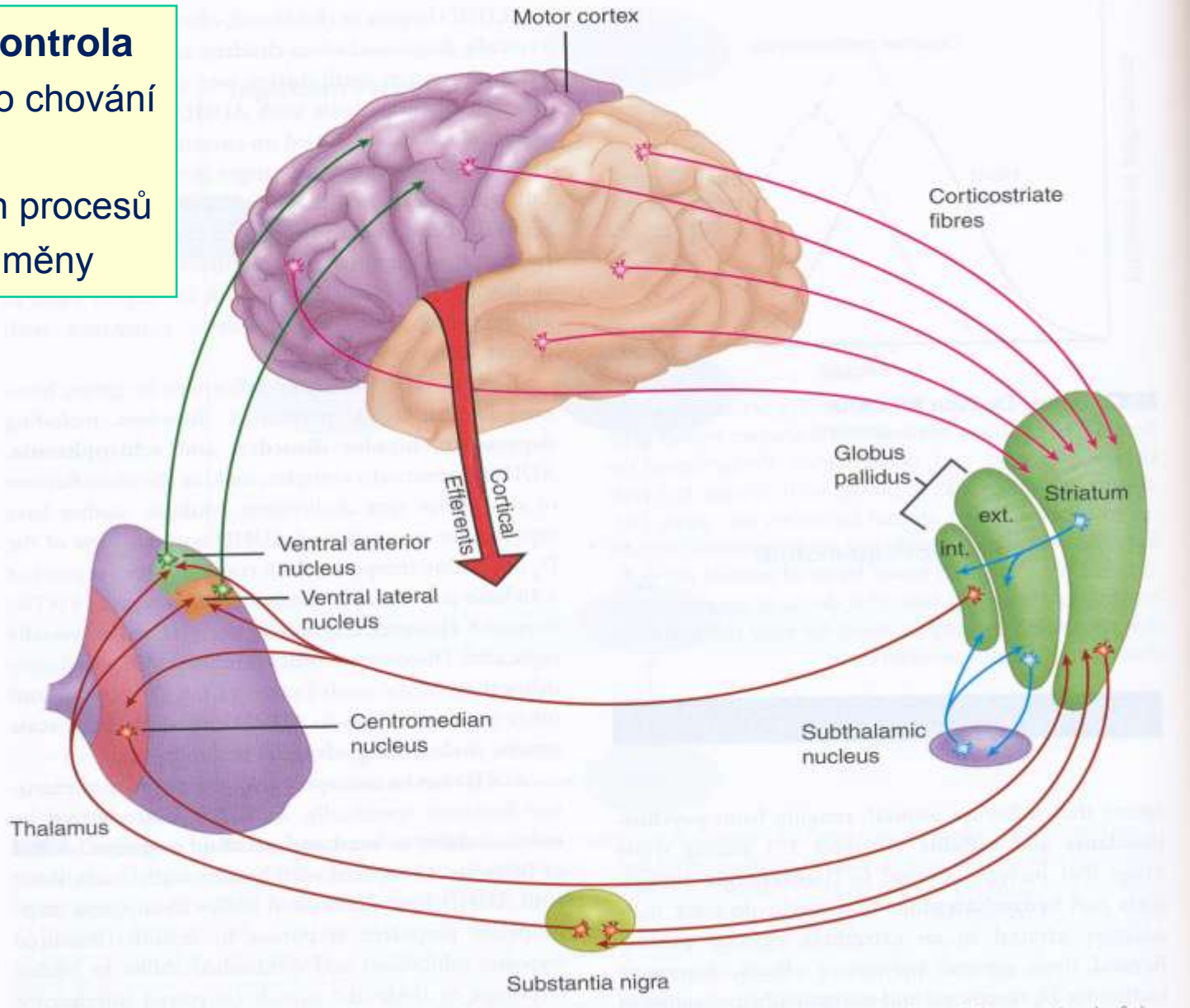

Kortiko-striatum-talamické smyčky

Iniciace a kontrola

- motorického chování
- pozornosti
- kognitivních procesů
- systému odměny

Krátkodobá (pracovní, operativní) paměť

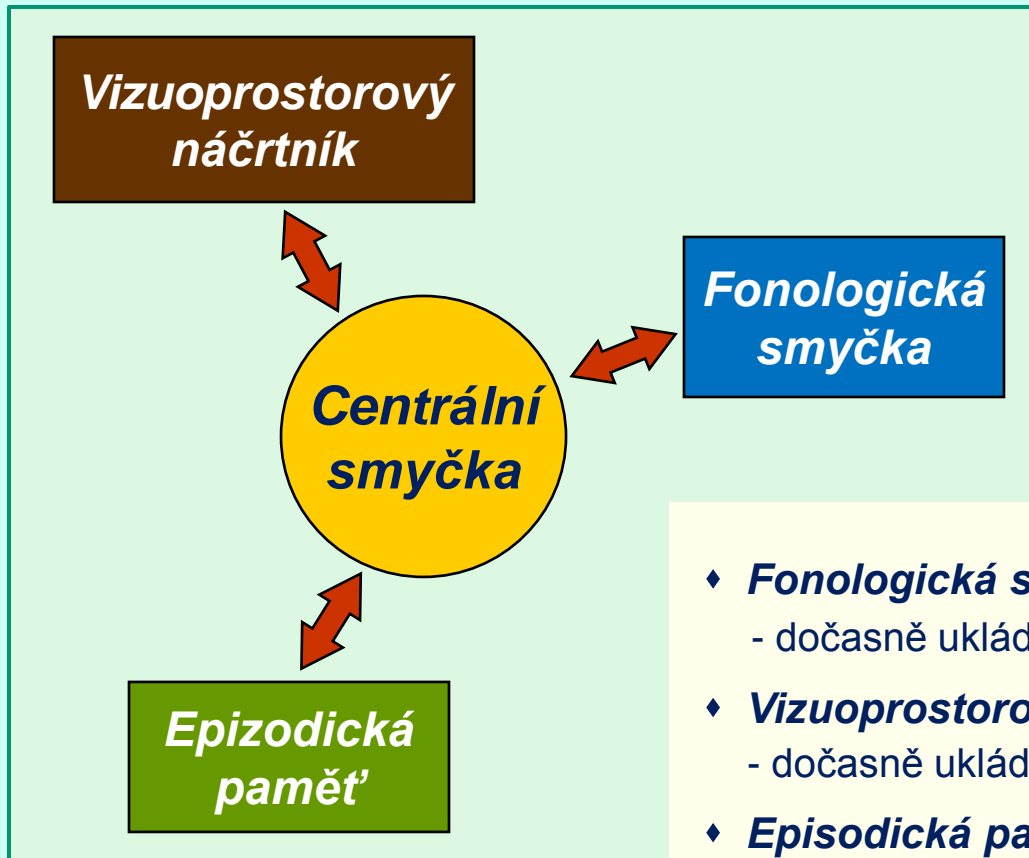
- **vědomá aktivní část paměti**, ve které se odehrává většina psychických procesů (např. řešení aktuálních problémů)
- zpracování informací dodaných senzory a informací vyvolaných z paměti dlouhodobé (která není dostupná vědomě)
- dokáže uchovat vjemy smyslových orgánů a emoce pomocí přeměny (kódování) v **mentální reprezentace** (ty může paměť dále zpracovávat a uchovávat)
- omezena na 5 - 9 prvků (tzv. magické číslo 7 ± 2), které při zamezení opakování, uchová na 15 - 20 s (kapacitu lze zvýšit spojováním prvků do logických celků, např. mnemotechnické pomůcky)
- pro zachování informace v krátkodobé paměti je třeba si informaci opakovat → **fonologická smyčka** (jinak je paměťová stopa nenávratně ztracena)

Prefrontální kortex

- dorsolaterální a ventrolaterální oblast
  - kortikální smyčky aktivity
    - rekurentní dráhy (reverberatory circuits)

- změny v aktivitě neuronů
  - žádné strukturální změny
  - dočasnost

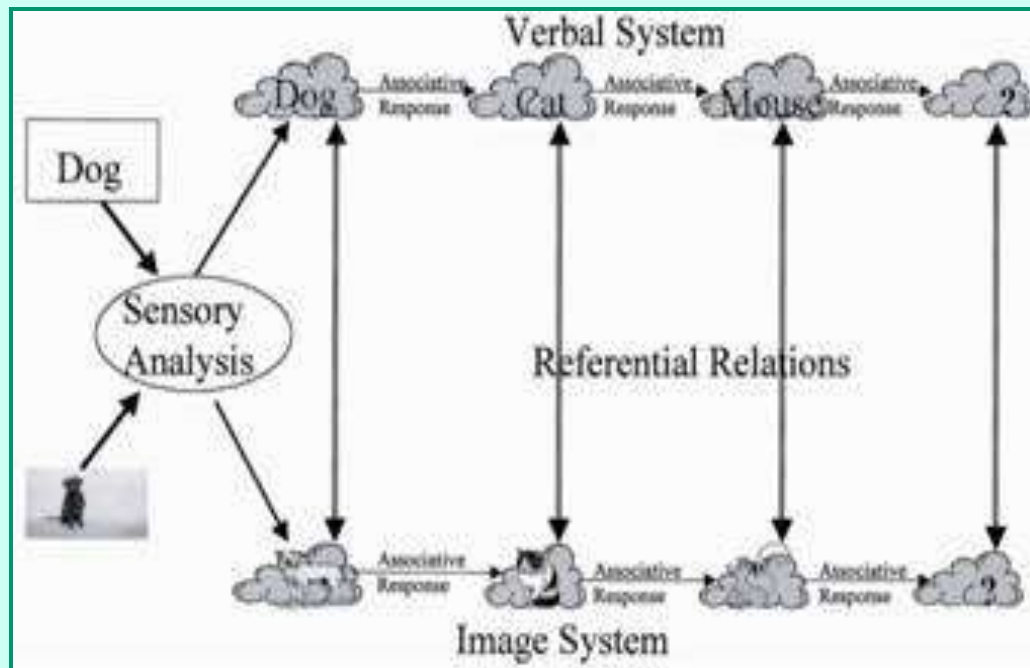
Baddeleyův model pracovní paměti

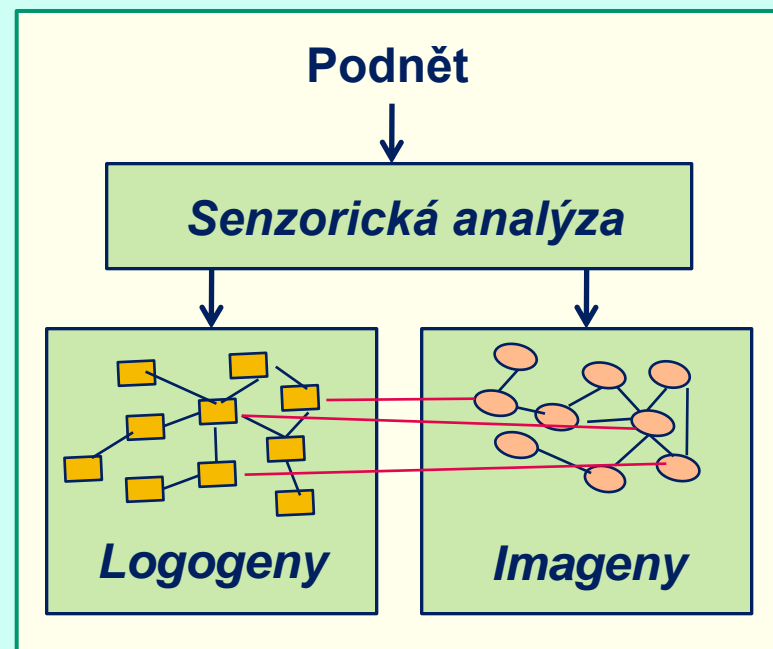
Alan Baddeley
(r. 2000)

- ♦ **Fonologická smyčka**
  - dočasně ukládá zvukové a řečové informace
- ♦ **Vizuoprostorový náčrtník**
  - dočasně ukládá vizuálně prostorové informace
- ♦ **Epizodická paměť' (episodic buffer)**
  - slouží ke spojování vizuálních, prostorových a verbálních informací s časem (chronologické řazení těchto informací)
- ♦ **Centrální výkonnostní smyčka**
  - třídí a specifikuje krátkodobé informace

Teorie duálního kódování

Allan Paivio
(r. 1971)

- slova a představy uloženy ve formě mentálních reprezentací
- verbální a neverbální (vizuální, auditivní)

Dlouhodobá paměť

- **relativně pasivní část paměti** alokovaná v nevědomí
- její kapacita hypoteticky neomezená
- ukládá významné zkušenosti, např. poznatky nutné k vykonávání nějaké činnosti či poznatky životně důležité
- **vštěpování informace** do dlouhodobé paměti trvá přibližně 30 minut, může probíhat záměrně (např. mechanickým opakováním) nebo bezděčně
- lépe zapamatovatelné jsou smysluplné obsahy a logické celky (což může vést ke zkreslování vzpomínek); při začleňování nových informací se proměňují i stávající znalosti
- lépe se pamatují poznatky s citovým nádechem a často vybavované (takové informace jsou považovány za důležité a tudíž i nutné k dlouhodobému uchování)

Hipokampus, neortex, striatum

- kortikální smyčky aktivity
  - reverberatory circuits (ozvěnové okruhy)

➤ **strukturální / molekulární změny neuronů (dendritů, synapsí)**

Deklarativní a nedeklarativní paměť

Dlouhodobá paměť

Deklarativní (explicitní)

Fakta ↔ Události

- episodická
- semantická

Střední spánkový lalok
Mezimozek

Nedeklarativní (implicitní)

Senzibilizace, priming
(roznětková paměť)

Procedurální
(dovednosti a zvyky)

Striatum

Neokortex

Jednoduché
klasické
podmiňování

Emocionální
odpovědi

Amygdala

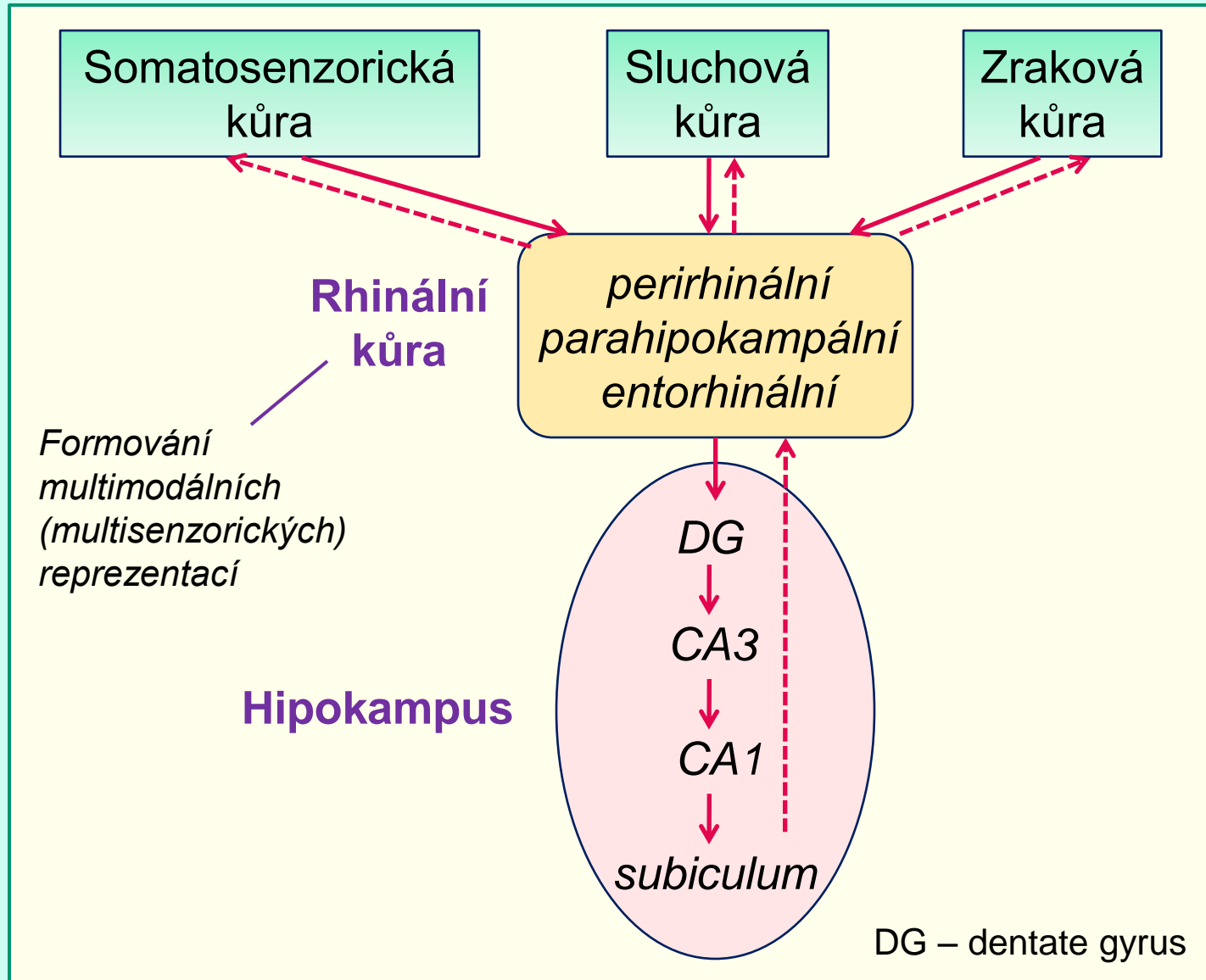
Motorické
odpovědi

Mozeček

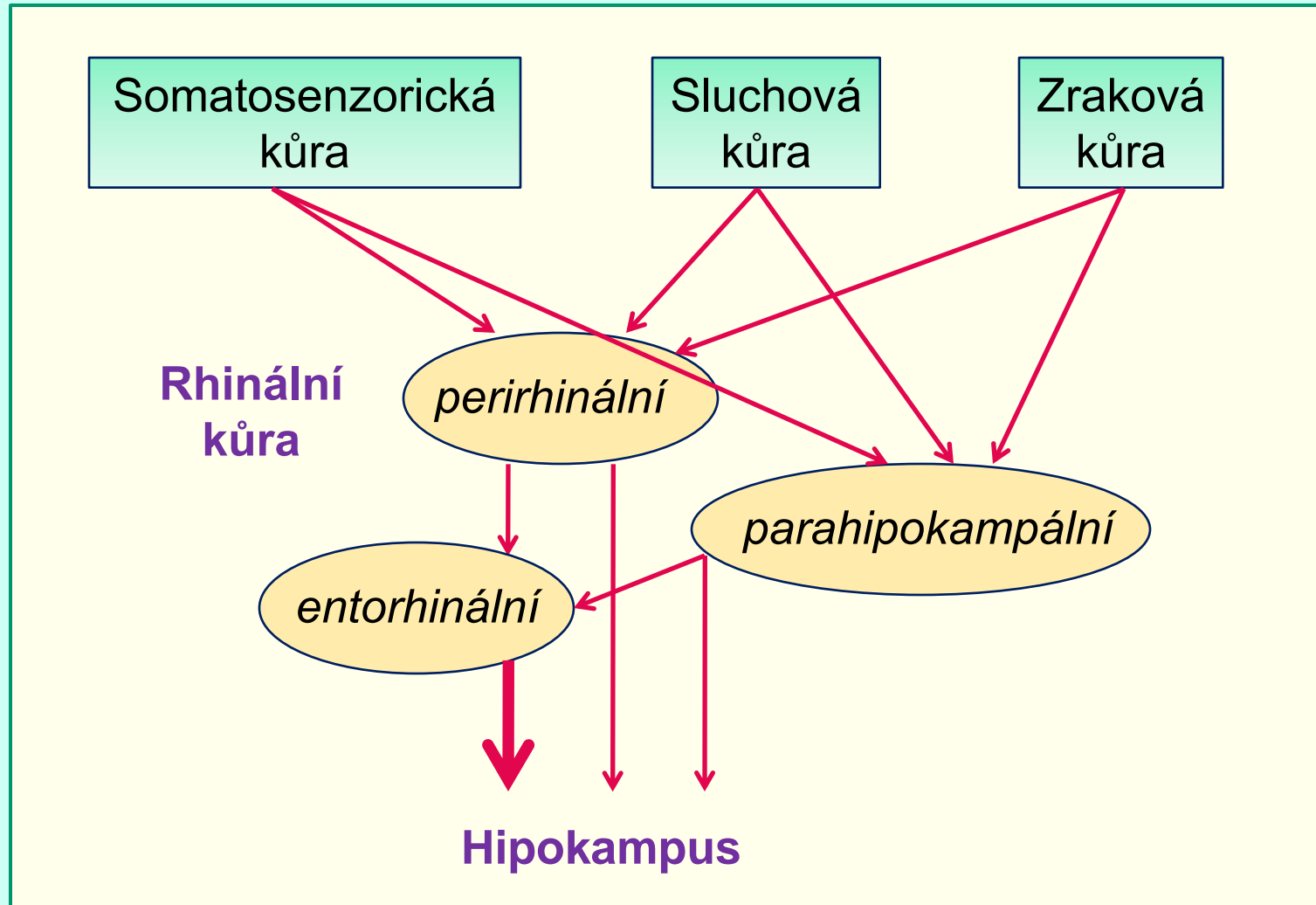
Neasociativní
učení

Reflexní
dráhy

Paměťový systém středního spánkového laloku

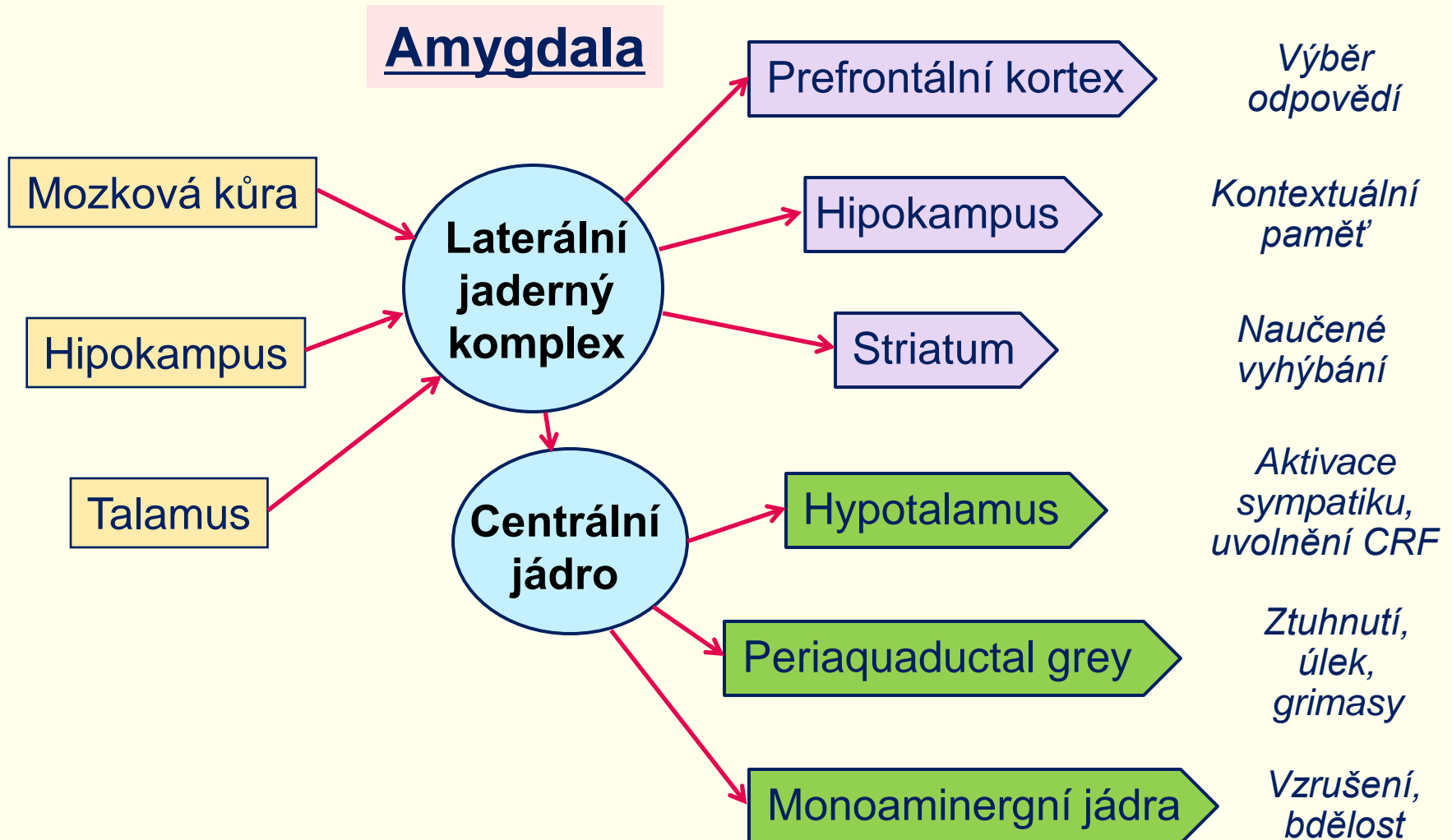

Konvergenční zóny středního spánkového laloku

Tok informace přes amygdalu

Dlouhodobá paměť & nervová plasticita

- Nervový systém je tvárný ➤ *učení*

Strukturální změny

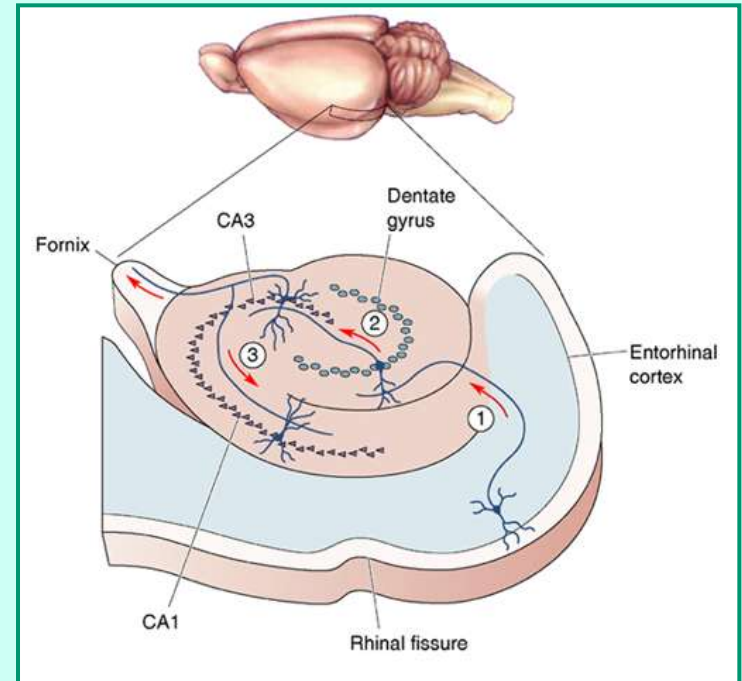
- *zvýšené větvení dendritů*
- *nové synapse*

Změny v účinnosti synapsí

- *Long-term potentiation (LTP)*
- *Long-term depression (LTD)*

LTP a LTD v hipokampu

- *klíčové pro formování deklarativní paměti v mozku*

- forma LTP může být indukována 1-s tetanickou stimulací
- LTP v CA1 oblasti hipokampu může trvat mnoho týdnů, možná i celoživotně
- vyžadována časová a prostorová sumace
- důležité pro asociace

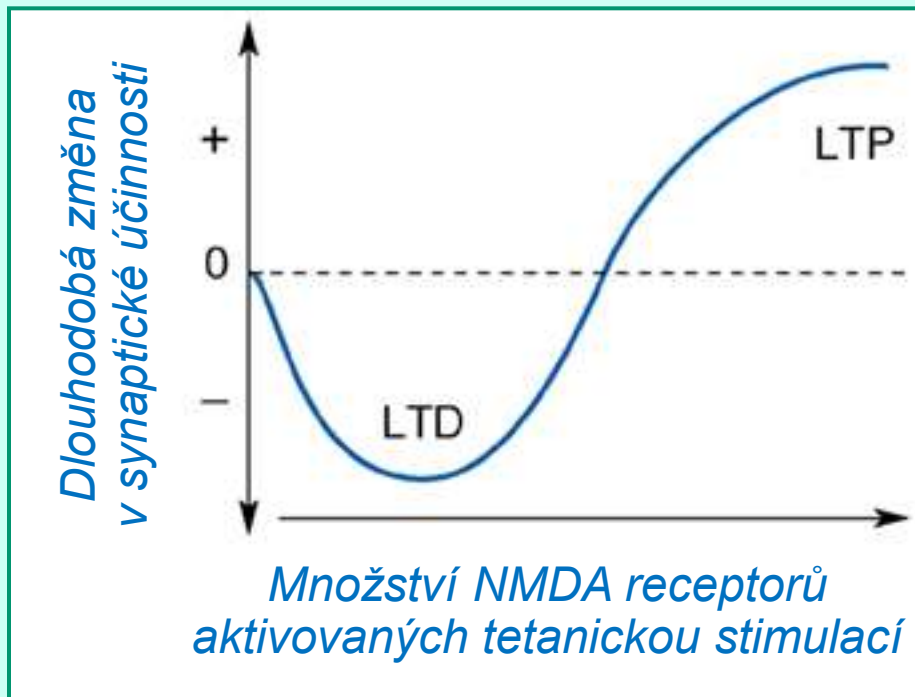
Hebbovo pravidlo učení (Hebbian learning)

- učení v neuronových sítích: synaptická spojení mezi neurony aktivními ve stejnou dobu jsou posilována (*“cells that fire together, wire together”*)

BCM teorie

(název podle autorů: Bienenstock, Cooper, Munro)

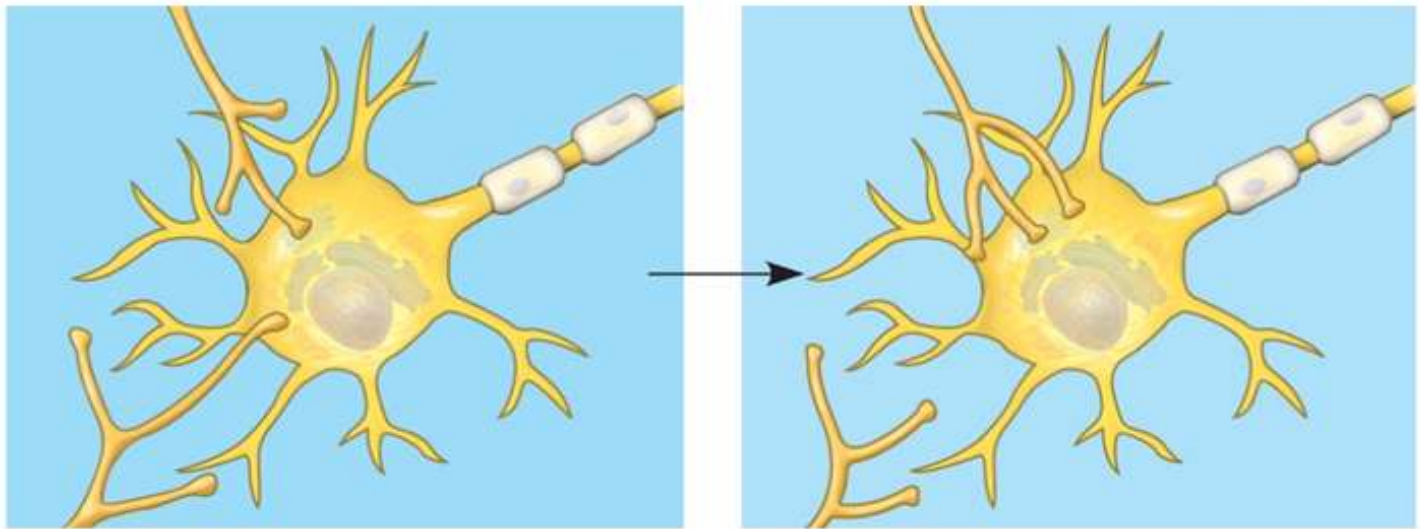
– nejúspěšnější model synaptické plasticity

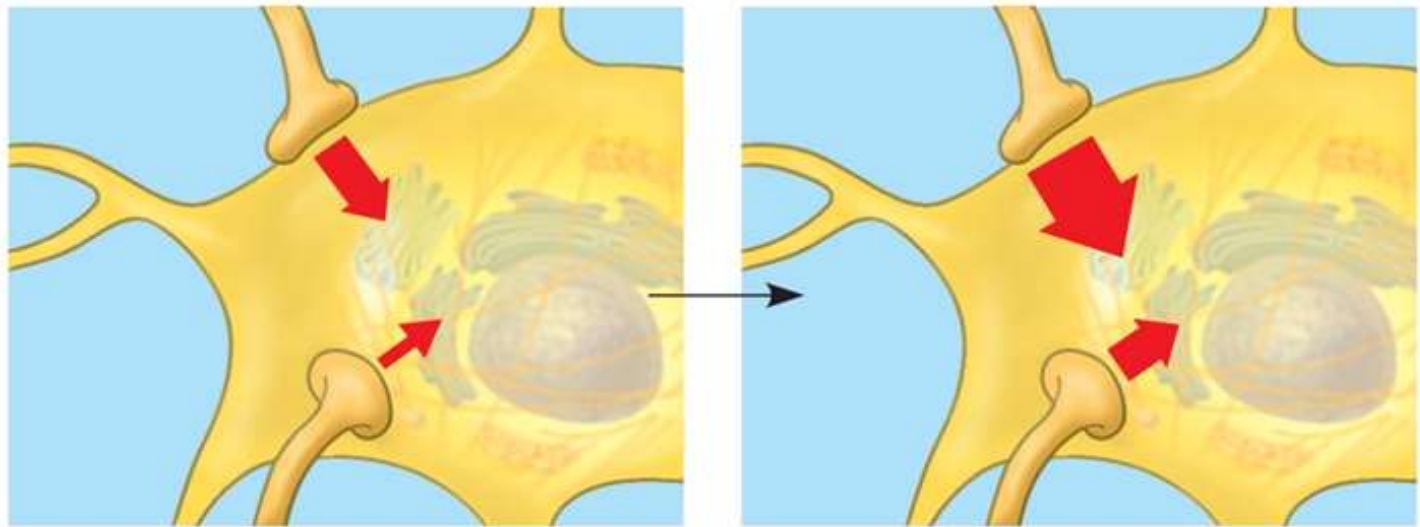
- vysvětluje obousměrné synaptické změny
- pokud jsou postsynaptické buňky slabě depolarizovány jinými vstupy, v aktivních synapsích nastává LTD místo LTP

LTP – přidávání fosfátových skupin

LTD – odstraňování fosfátových skupin

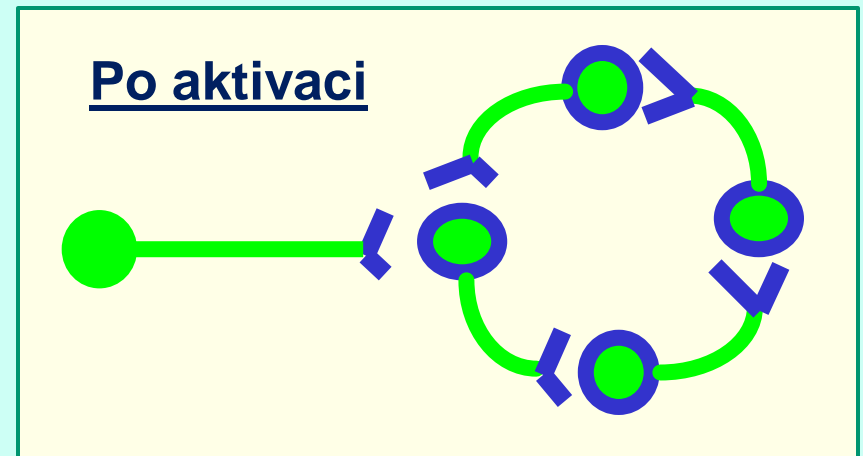
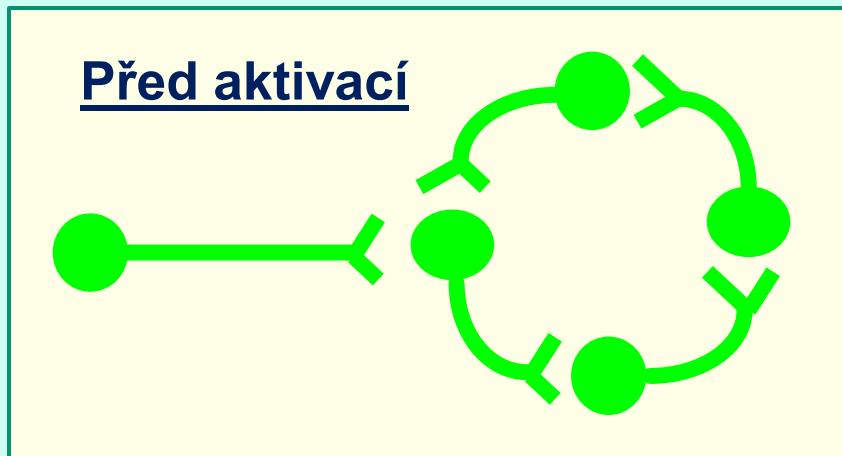
Synapse mohou být posíleny nebo zeslabeny v důsledku odpovědi na aktivitu neuronu

Pokud jsou dvě synapse často aktivní ve stejném okamžiku, postsynaptická odpověď může být zesílena na obou synapsích

Rekurentní dráhy (reverberatory circuits)

- udržují nervovou aktivitu po nějakou dobu
– *aktivita se postupně snižuje*

Molekulární mechanismus LTP

- *presynaptické a postsynaptické změny*

Molekulární mechanismus LTP

Dva subtypy postsynaptických glutamátových receptorů

AMPA (α -amino-3-hydroxy-5-methyl-4-isoxazol-propionát)

→ Na⁺ ... depolarizace

NMDA (N-methyl-D-aspartát)

→ Ca²⁺

- *vazba Glu potřebná, ale nepostačující pro otevření NMDA kanálu (blok Mg²⁺, membrána musí být depolarizována před vazbou Glu)*

Jednotlivý akční potenciál – *neotevřou se NMDA kanály (žádný vtok Ca²⁺ do postsynaptické buňky)*

Vícečetné akční potenciály – *vtok Ca²⁺ do postsynaptické buňky přes NMDA kanály*

➤ vtok Ca²⁺ do postsynaptické buňky → postsynaptické změny
– zesílení synapse

- syntéza receptorů
- tvar dendritických trnů
- více synapsí
- syntéza NO

Molekulární mechanismus LTP a LTD

- změny ve fungování synapse spojené s jejím používáním ... **LTP a LTD**
  - dlouhodobý vzestup nebo pokles synaptické odpovědi v důsledku opakované aktivity (ve všech oblastech mozku)
- *krátká vysokofrekvenční stimulace* (... velké zvýšení hladin intracelulárního Ca^{2+}) → **LTP**
- *prodloužená nízkofrekvenční stimulace* (... malé zvýšení hladin intracelulárního Ca^{2+}) → **LTD**

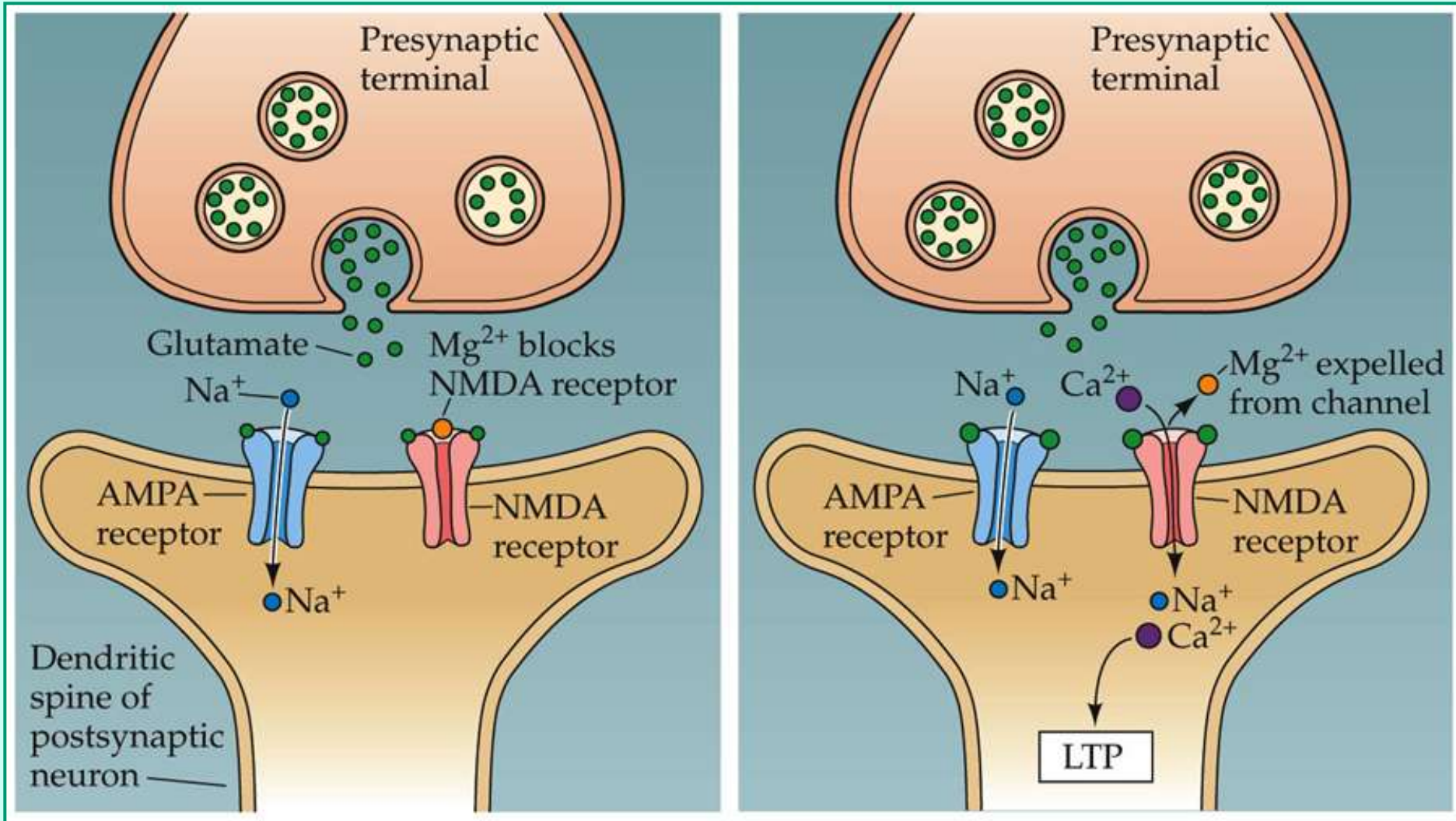
Klíčová funkce glutamátových receptorů

- fosforylace AMPA-R zvyšuje jejich propustnost pro Na^+ (defosforylace tuto propustnost snižuje)
- depolarizace vyvolaná aktivací AMPA-R receptorů spouští vtok Ca^{2+} přes NMDA-R a VDCCs
→ **LTP/LTD**

LTD – spojena s endocytózou AMPA-R

- regulovaná interakce endocytotického adaptoru RalBP1 (po jeho defosforylaci) s postsynaptickými proteiny RalA a PSD-95 (lešeňový (scaffold) protein asociovaný s AMPA-R) kontroluje jejich endocytózu (v bazálním stavu RalA udržuje membránově vázané AMPA-R)

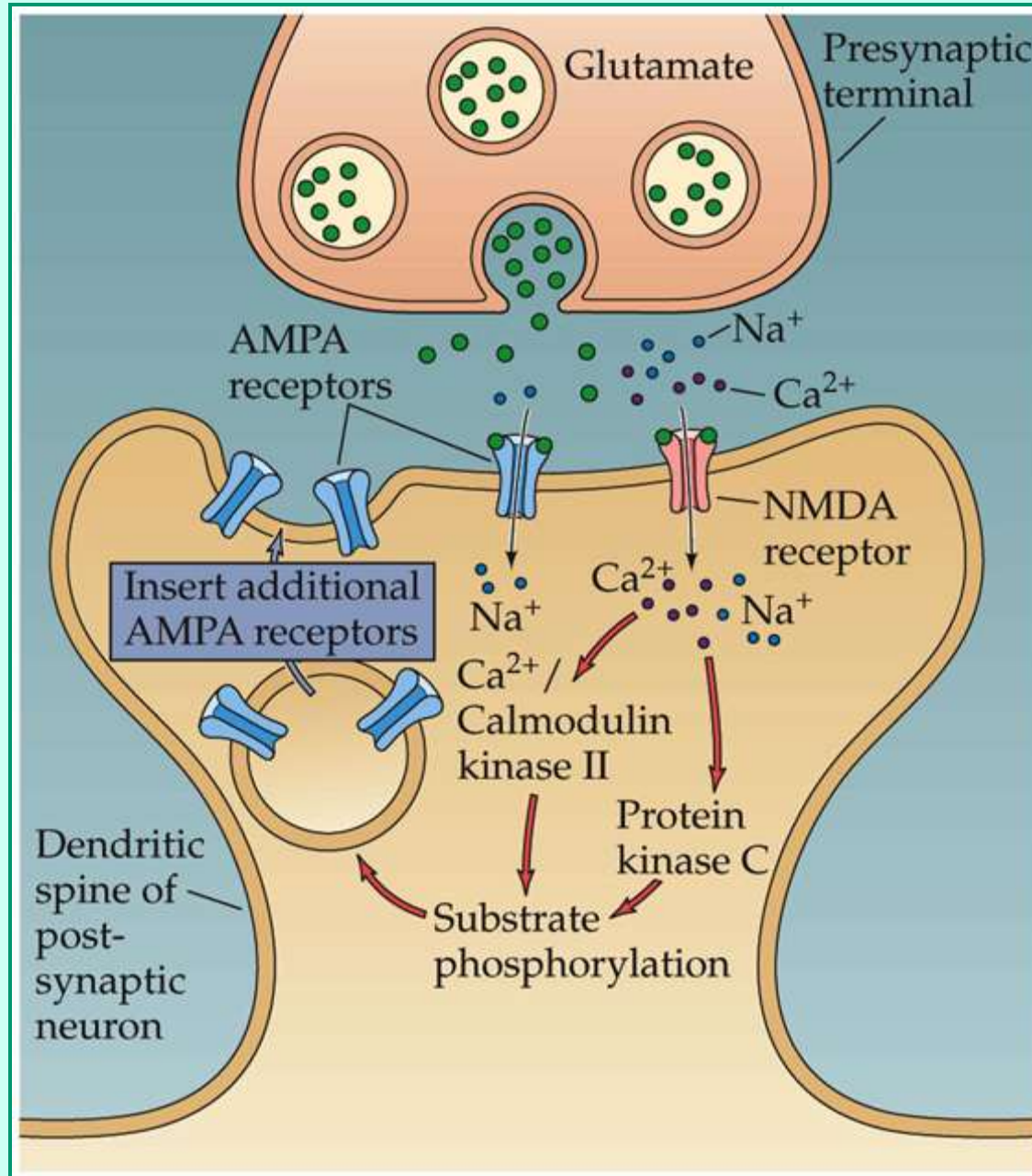
Molekulární mechanismus LTP

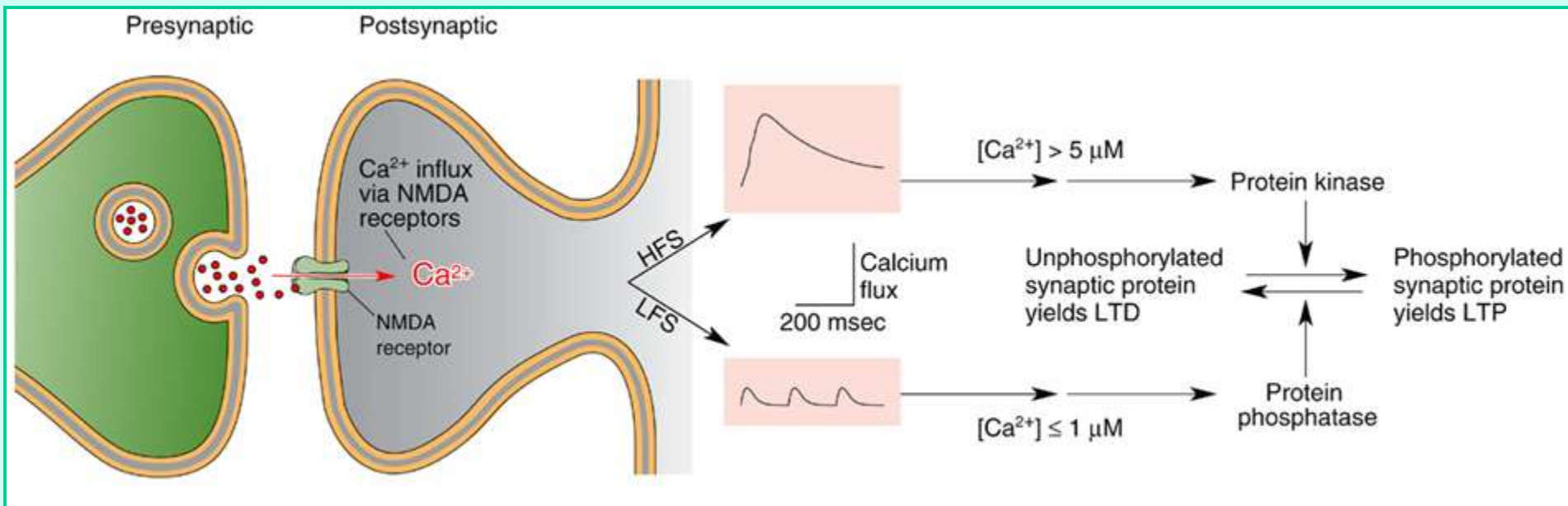
- *LTP zahrnuje glutamátové receptory*
- *pokud jsou presynaptické a postsynaptické neurony stimulovány ve stejném okamžiku, soubor receptorů na postsynaptické membráně se změní*

Molekulární mechanismus LTP

LTP, LTD a glutamátové receptory

HFS – vysokofrekvenční stimulace (~ 100 Hz)

LFS – nízkofrekvenční stimulace (~ 10 Hz)

Stabilní synaptický přenos: *AMPA receptory jsou doplňovány a udržován jejich stejný počet*

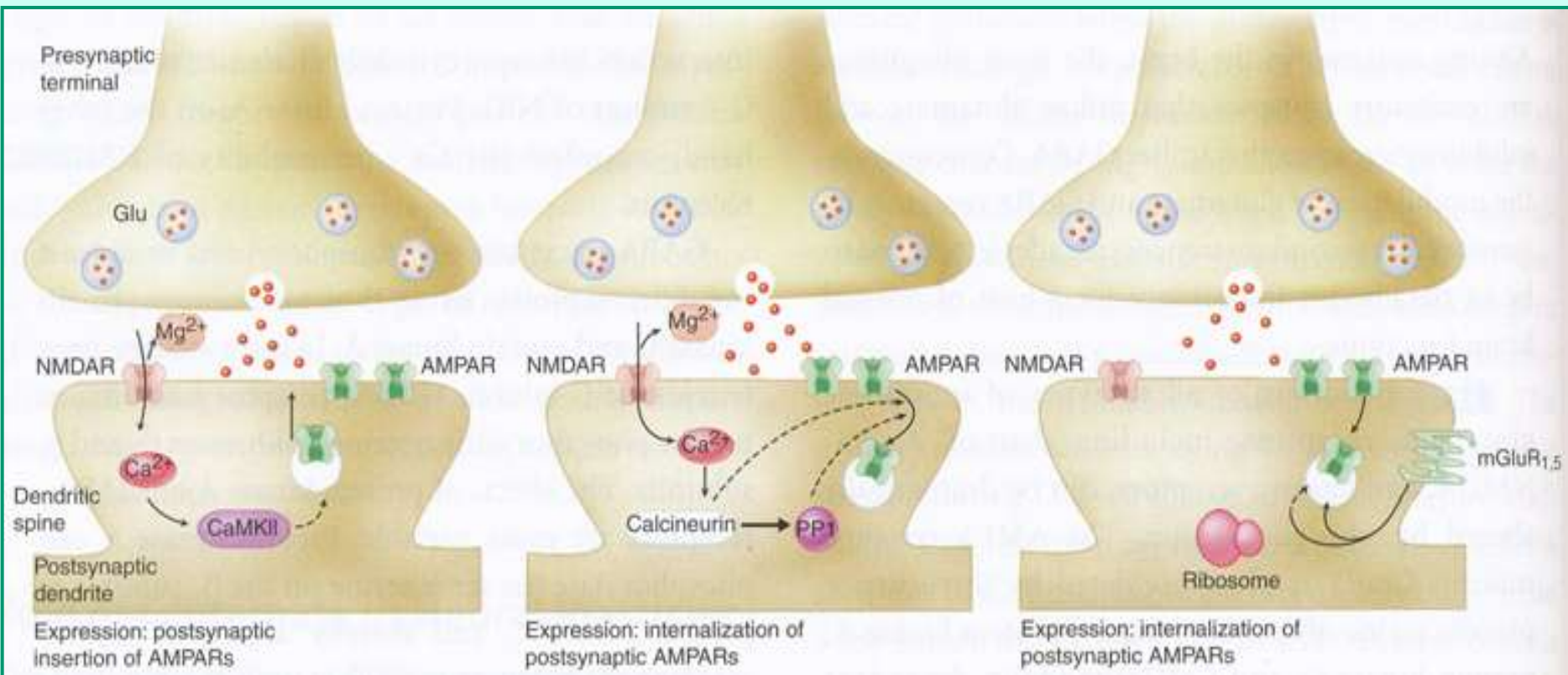
➤ **LTP a LTD** narušuje rovnováhu

Hlavní formy LTP a LTD

NMDA-R dependentní LTP

NMDA-R dependentní LTD

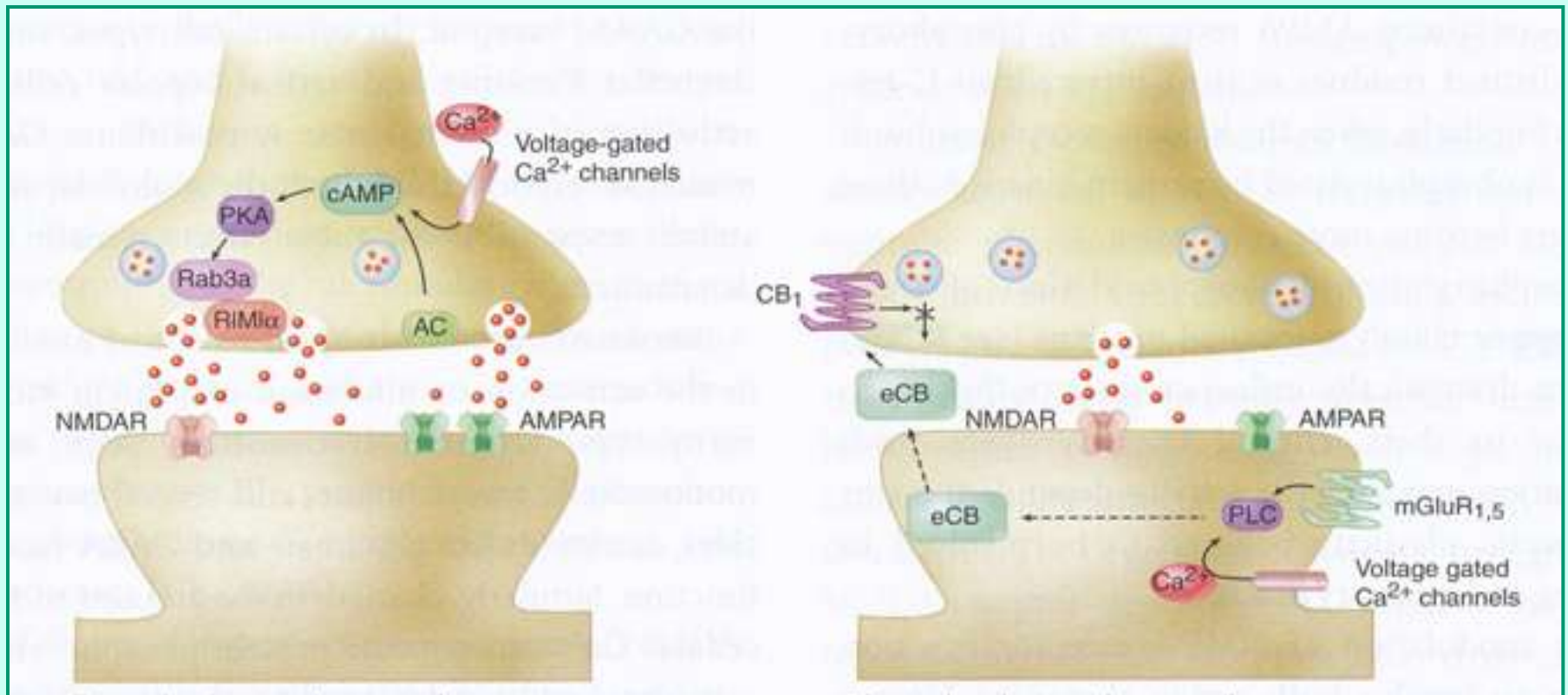
mGlu-R dependentní LTD

Hlavní formy LTP a LTD

Presynaptická LTP

LTD závislá na endokanabinoidech (eCB)

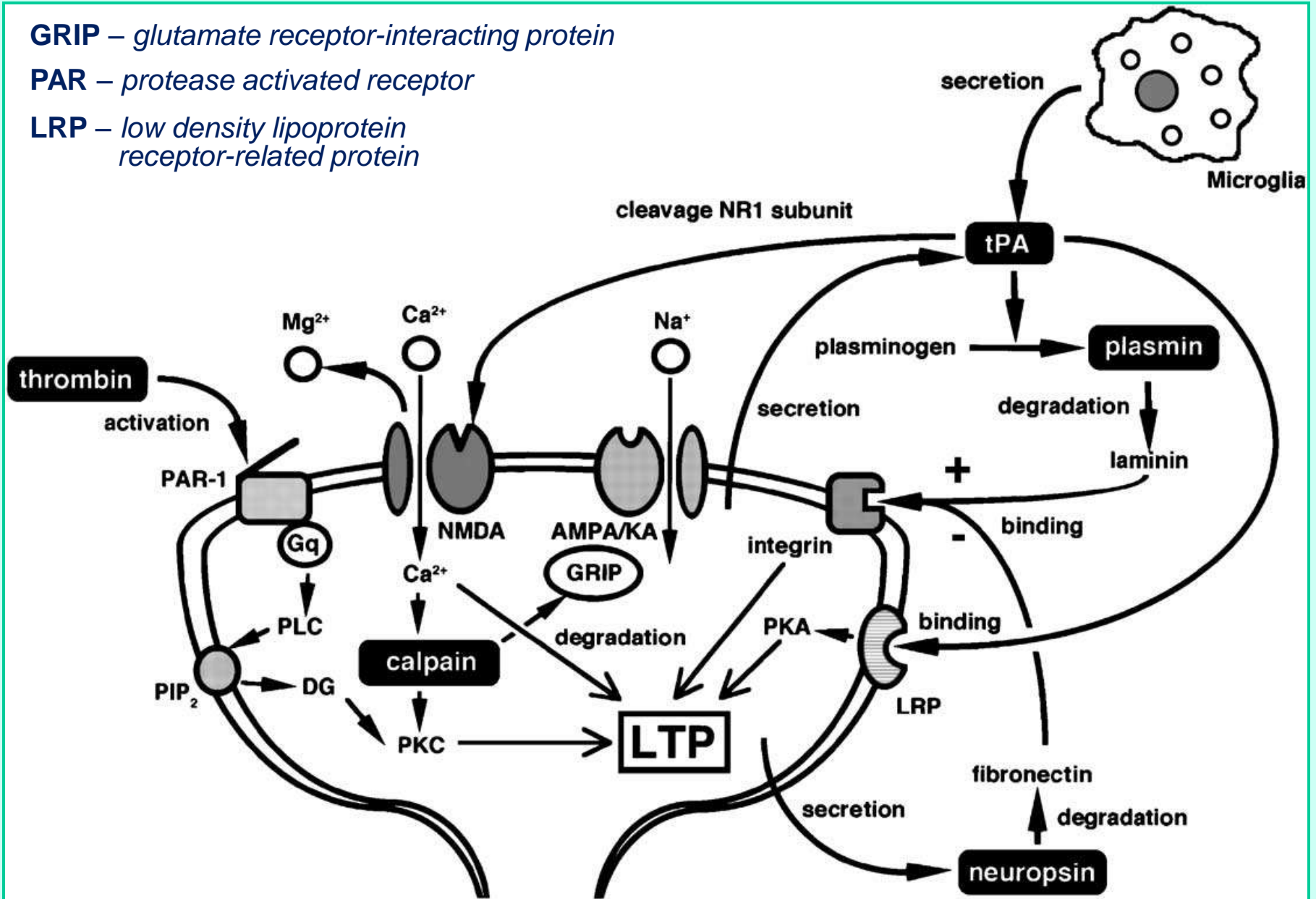

Proteasy účastníci se LTP

GRIP – glutamate receptor-interacting protein

PAR – protease activated receptor

LRP – low density lipoprotein receptor-related protein

Proteasy účastníci se LTP

Calpain (Ca^{2+} dependentní cysteinová proteasa)

- proteolytické štěpení fodrinu ... přesun Glu receptorů do membrány
- proteolytické štěpení PKC ζ , NMDA receptorů

tPA (tissue-type plasminogen activator)

- aktivace PKA
- proteolytické štěpení NMDA receptorů

Thrombin

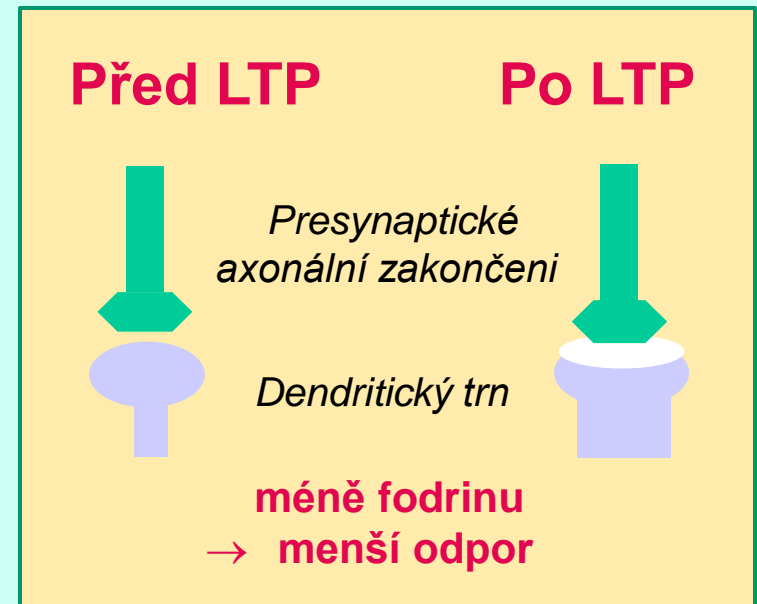
- proteolytická aktivace PAR-1
... aktivace PKC ... redukce napětově závislé Mg^{2+} blokády NMDA receptorů

Proteasom

- proteolýza aktivační podjednotky PKA

Neuropsin

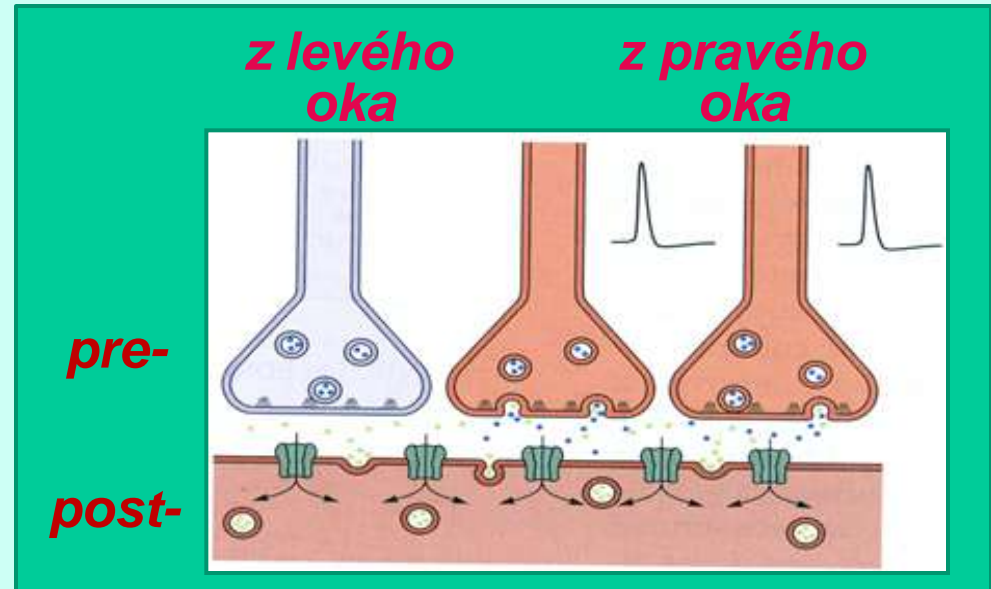
- proteolytická degradace proteinů ECM (fibronectin)

Neurotrofiny fungují jako molekulární signály v synaptické kompetici mezi ko-inervujícími nervovými zakončeními

Vývoj sloupců okulární dominance v primárním vizuálním kortexu

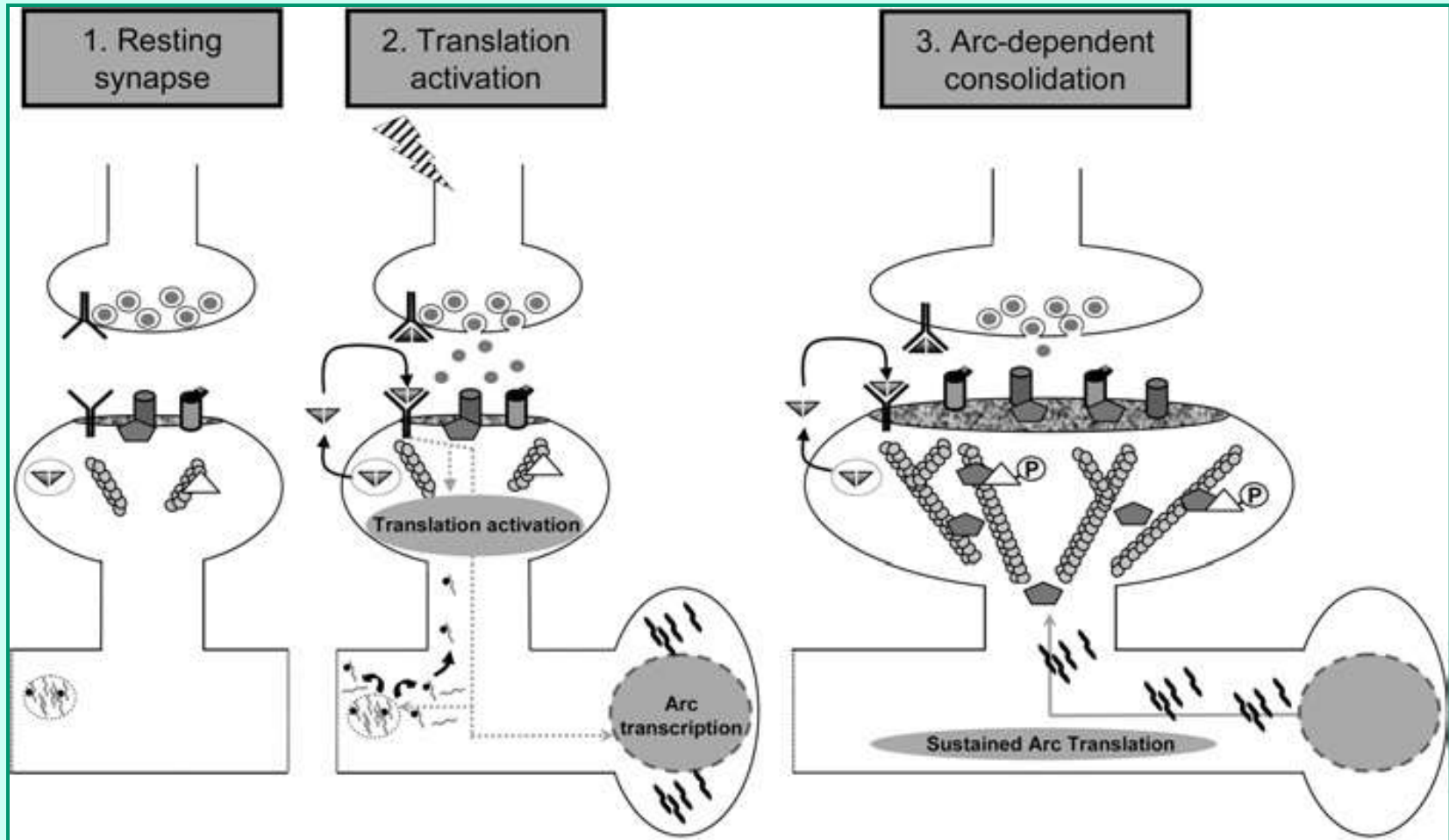
- synchronizovaná aktivita aferentních vstupů ze stejné oblasti retiny jednoho oka posiluje synapse všech kooperujících vláken
- synapse nekooperujících vláken degenerují

- axony z pravého oka vyvolávají elektrické výboje na postsynaptické buňce
- postsynaptická depolarizace spouští uvolnění neurotrofinů
- aktivní presynaptická nervová zakončení z pravého oka odebírají uvolněný neurotrofin, inaktivní (non-correlated) zakončení z levého oka nepřijímají neurotrofin
- stabilizace a růst neuronů z pravého oka a regrese / eliminace vstupů z levého oka

Důkaz pro neurotrofinovou hypotézu: infuze BDNF nebo NT-4/5 zabrání vzniku OD

Synaptická konzolidace, role BDNF

- glutamate
- ◡ AMPAR
- ◡ BDNF
- ◡ cofilin
- ◡ NMDAR
- ◡ RNA granule
- ◡ TrkB
- ◡ Arc
- ◡ F-actin
- ◡ PSD
- ◡ Stored mRNA
- ◡ New Arc mRNA

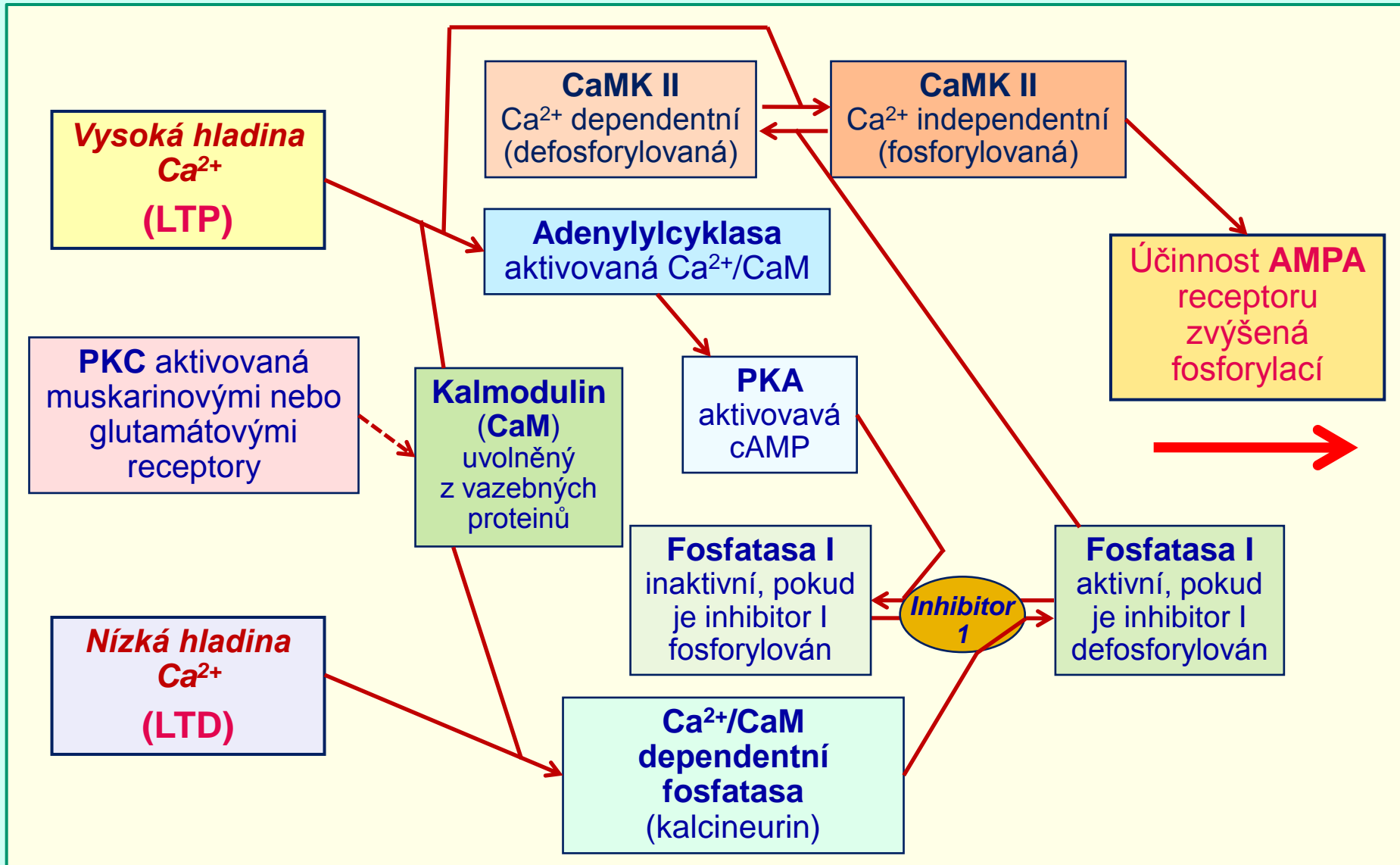
Arc
 – activity-regulated
 cytoskeleton-associated
 protein

Neurotrofiny a synaptická plasticita

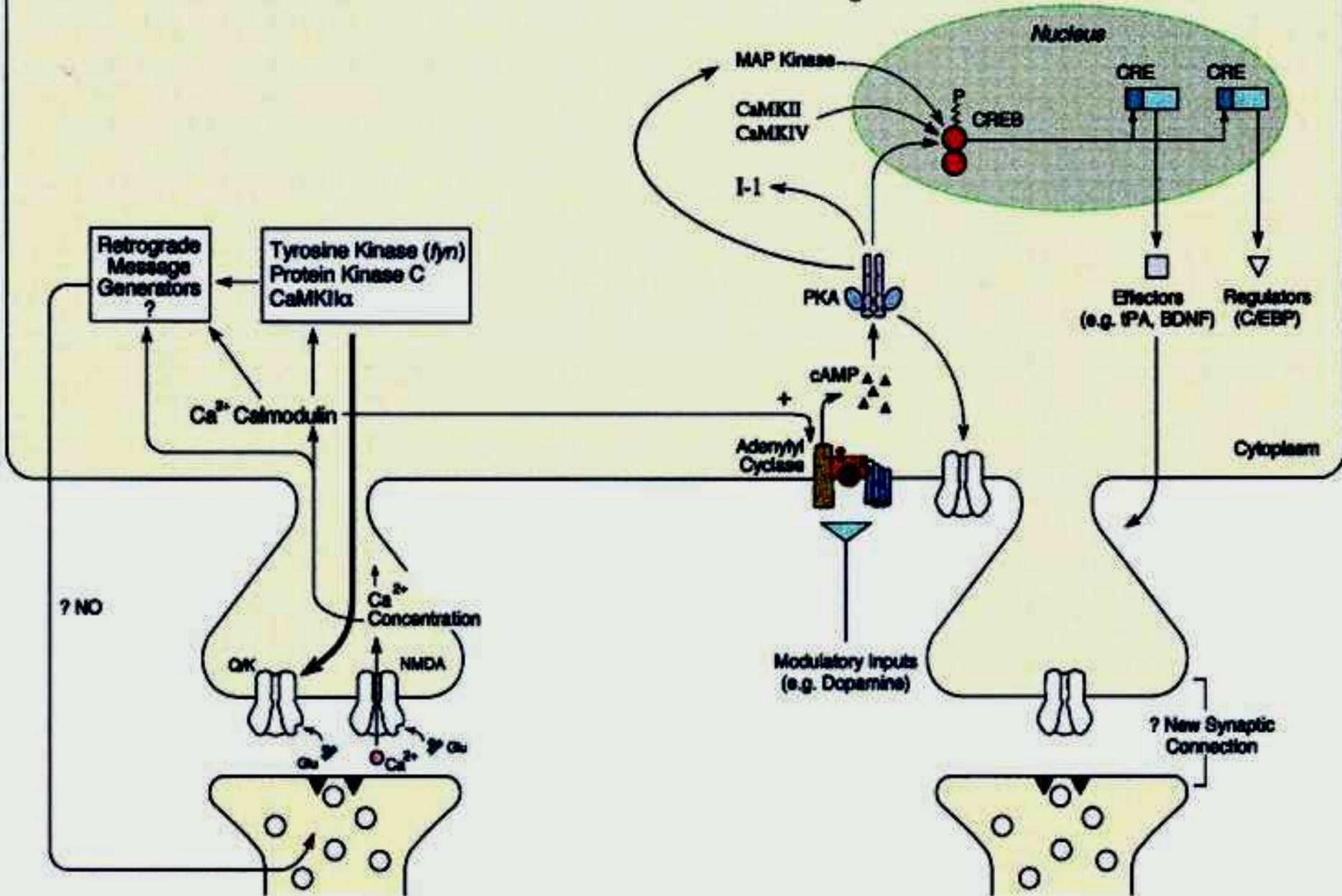
- *Stimulace neuronů vyvolávající LTP je doprovázena uvolňováním neurotrofinů*
- *Exprese neurotrofinů se zvyšuje působením antidepresiv*
- *Neurotrofiny regulují genovou expresi – zvyšují hladiny neurotransmiterů, počet Na kanálů, podporují větvení axonálních zakončení, zvyšují velikost excitačních postsynaptických potenciálů*
- *NT-3 (aktivací Trk receptoru) podporuje synaptický přenos v nervosvalové ploténce (zvyšuje pravděpodobnost uvolnění Ach z presynaptického neuronu)*
- *Neurotrofiny jsou důležitými regulačními faktory synaptické konzolidace – modulují prostorovou a časovou translaci nově indukovaného Arc proteinu a konstitutivně exprimované mRNA v nervových dendritech*

Obousměrná kontrola synaptické účinnosti během LTP a LTD

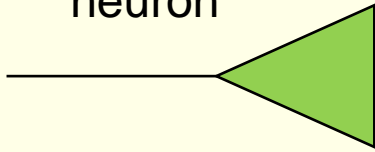

Short Term LTP

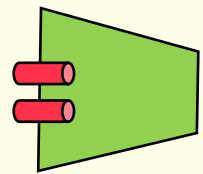
Long Term LTP

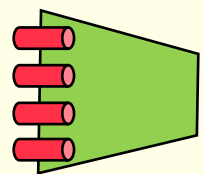
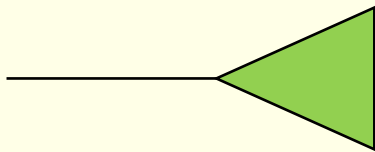
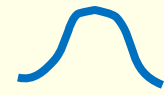
Presynaptický neuron

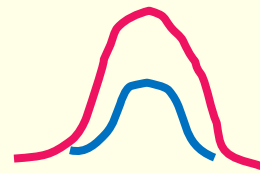
Postsynaptický neuron

před LTP

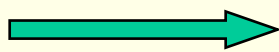
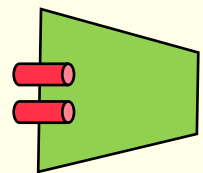
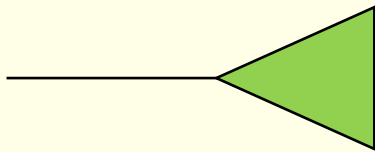

po LTP

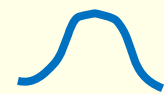

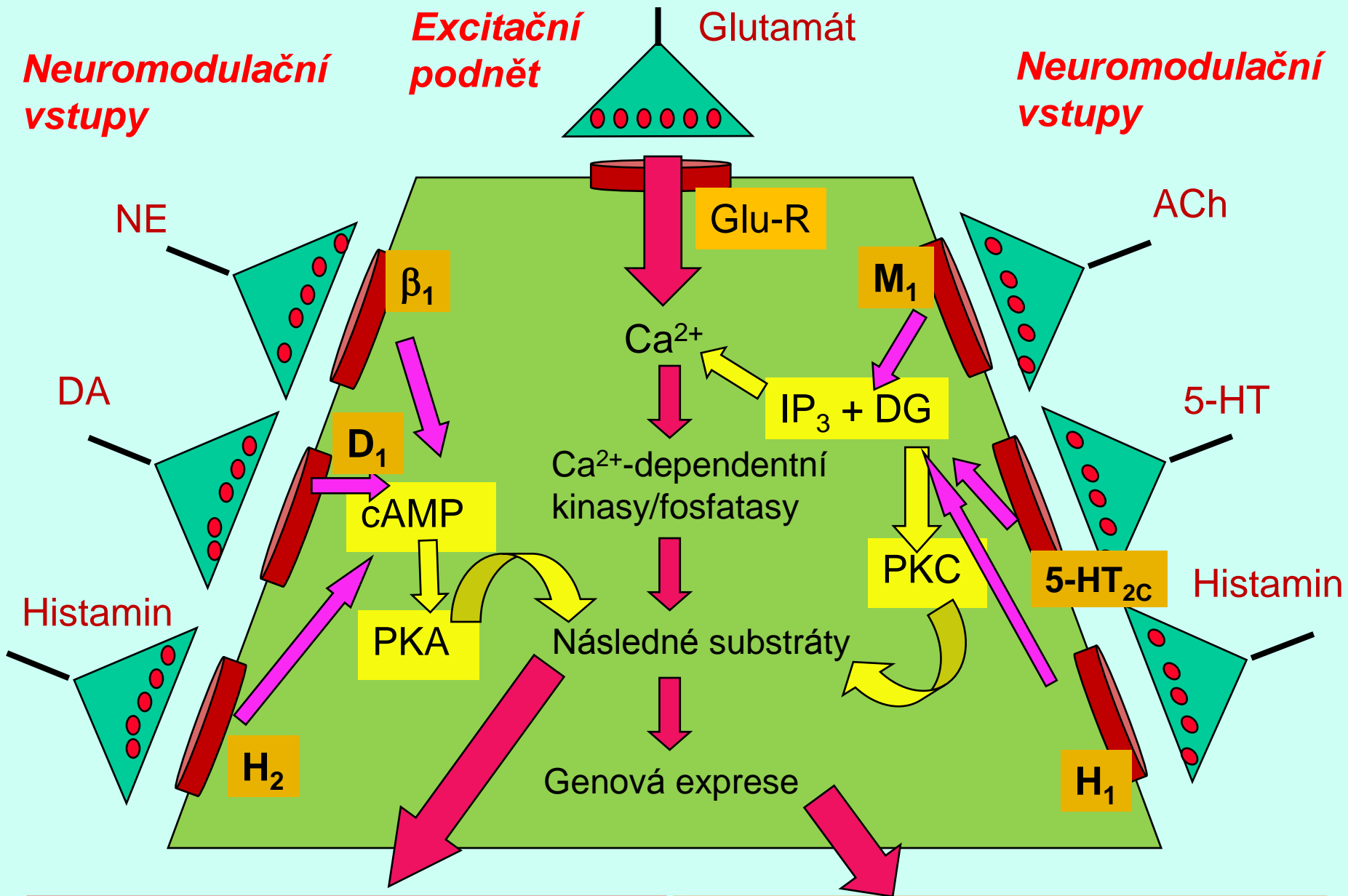
Více Glu-R = větší odpověď

Po několika hodinách ...

zánik LTP

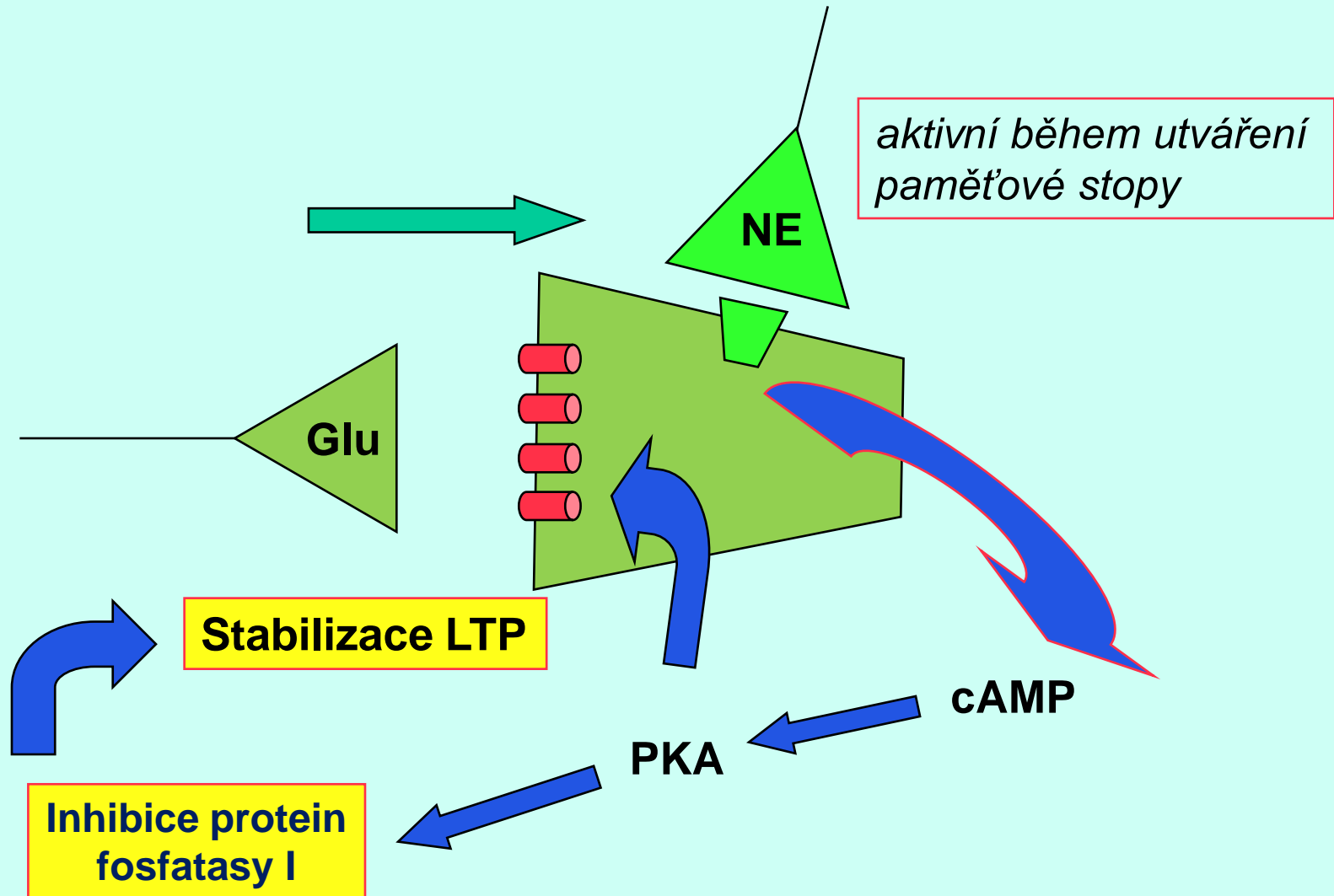

Krátkodobá synaptická modifikace

Dlouhodobá synaptická modifikace

Proč malý stres pomáhá učení?

β -adrenergní stimulace a paměť

Molekulární podstata dlouhodobé paměti

- *Vytváření dlouhodobých paměťových stop zřejmě vyžaduje více než jen změny ve stavu fosforylace existujících proteinů, ale je asociováno s reorganizací nebo jemnými změnami v kontaktech neuronů.*
- *Aktivity indukující LTP/LTD mohou vést ke změnám v počtu a velikosti synapsí (LTP – zvýšení tvorby trnových výběžků, zvětšování existujících trnových výběžků, LTD – zmenšování a retrakce trnových výběžků).*
- *Nezbytnou podmínkou dlouhodobé paměti je syntéza nových proteinů a konzolidace paměti.*
- *Klíčovou signální roli má Ca^{2+} (aktivace kinas) ... fosforylace CREB ... transkripce RNA ... syntéza proteinů.*
- *Informační systémy (stav fosforylace proteinů a změny související aktivací genů) nejsou statické, ale jsou neustále aktualizovány.*

Důležité poznatky o paměti

- *Různé oblasti mozku dostávají a zpracovávají informace týkající se různých aspektů světa.*
- *Různé oblasti mohou být zodpovědné za různé “systémy/typy” paměti a různé oblasti zřejmě spolupracují – různě distribuované ukládání (sít’).*
- *Neurony z jedné oblasti kontaktují neurony ze stejné oblasti, ale také z jiných oblastí.*
- *Spojení uvnitř a mezi různými oblastmi jsou většinou plastická – mohou měnit jejich sílu.*
- *Calcium funguje jako klíčový sekundární posel reagující na vnější podněty, který vyvolává aktivaci kaskád intracelulárních událostí.*
- *Změny v síle korespondují učení a mohou být sledovány pomocí změn chování živočichů v daných situacích.*